

Kohti eurooppalaisia juomatapoja?

Alkoholipolitiikan diskurssit vuosien 1968 ja 2017 eduskuntakeskusteluissa

Tuomas Mikkola

Sivuainetutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Suomen historia

Marraskuu 2019

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Kielloista vapauksiin	1
1.2 Tutkimusasetelma	1
1.3 Aiempaa tutkimusta	2
1.4 Diskurssianalyysi metodina	3
2 Alkoholipolitiikan jatkumo	6
2.1 Kieltolaista kontrolliin	6
2.2 Kokonaiskulutusta lisäävä alkoholipolitiikan liberalisoiminen	6
2.3 Eurooppalaisen integraation myötä valtion kontrollia puretaan	8
2.4 Alkoholilain kokonaisuudistus.....	8
3 Täysistuntokeskusteluiden alkoholipoliittiset diskurssit.....	10
3.1 Raittius- ja kieltolakidiskurssi.....	10
3.2 Nuoriso- ja holhousdiskurssi.....	17
3.3 Yksilönvapauden ja eurooppalaisen juomatavan diskurssi	21
3.4 Kaupan ja panimoteollisuuden diskurssi	29
3.5 Saatavuuden ja hinnan diskurssi	34
3.6 Kansanterveyden ja kansantalouden diskurssi	39
4 Lopuksi.....	46
Lähdeluettelo	50

1 Johdanto

1.1 Kielloista vapauksiin

Suomalaisen alkoholilainsäädännön ympärillä käytävän keskustelun voi tiivistää kahden erilaisen näkökulman välisenä kamppailuna. Toisaalta vuosikymmenestä toiseen ovat keskustelussa olleet vahvasti esillä kieltoja ja rajoituksia vaatineet tahot. Toisaalta etenkin 1960-luvulta lähtien vallalla on ollut ajatus ohjata alkoholinkäyttöä ja -kulutusta yksilöiden vapaudella.¹

Karkeasti ottaen voi sanoa, että 1960-luvulta lähtien on pyritty askel kerrallaan liberalisoimaan alkoholipolitiikkaa, joten yksilönvapautta korostava näkökulma on ollut vahvempi.² Samalla kokonaiskulutus on kasvanut muutamaa notkahdusta lukuun ottamatta vuosikymmeniä.³ Alkoholipolitiikan suunnan ja sisällön määrittelevät konkreettisesti poliitikot. Tässä tutkielmassa pyrin jäsentämään kansanedustajien käyttämää argumentaatiota diskurssianalyysin keinoin.

Luvussa kaksi teen katsauksen alkoholipolitiikan merkittävimpiin käännteisiin Suomessa 1900-luvun alusta tähän päivään. Sitä vasten muodostuvat myös ne diskurssit, jotka nousevat esiin eduskuntakeskusteluista. Niitä käsitelen luvussa kolme, jossa käydään läpi tutkimusaineisto eli eduskunnan keskustelut liittyen alkoholilainsäädäntöön vuosilta 1968 ja 2017. Neljännessä luvussa kokoan tutkielman tulokset yhteen.

1.2 Tutkimusasetelma

Käytän tutkielmani aineistona eduskunnan täysistuntojen keskusteluja sekä vuoden 1968 alkoholi- ja keskiolutlain että vuoden 2017 alkoholilain kokonaisuudistuksen osalta. Vuoden 1968 lakimuutosten osalta olen valinnut painopisteeksi keskioluen myynnin vapauttamista koskevat argumentit. Vuoden 2017 keskusteluissa keskityn niihin argumentteihin, joita käytettiin keskusteltaessa niin kutsuttujen nelosoluiden tulosta ruokakauppoihin eli prosenttirajan korottamisesta 4,7:stä 5,5:een. Eduskuntakeskustelut käsitelivät kuitenkin laajasti alkoholipolitiikkaa, joten tarkoituksenani ei ole rajata kaikkia käsittelemiäni puheenvuoroja noin

¹ Kuusi 2003, 28.

² Österlund 2017, 10 – 11.

³ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012, 16 – 17.

tiukasti. Diskursseja hahmotellessani jätin kuitenkin tietoisesti ulkopuolelle esimerkiksi väkevien alkoholijuomien tai laajemmin Alkon asemaa koskeneet keskustelut.

Ensinnäkin tutkielman pyrkimyksenä on nostaa esiin niitä merkityksiä, joita alkoholipolitiikalle on annettu 1960-luvulla ja 2010-luvulla. Tarkoituksena on muodostaa kansanedustajien keskusteluista puhetapoja, jotka peilaavat alkoholipolitiikan yleistä kehityskulkua. Hahmottelemalla näitä diskursseja pyrin jäsentämään, miten kansanedustajien argumentaatio sijoittuu rajoitusten ja vapauden muodostaman jännitteen välille. Näkyykö liberalisoitumiskehitys asetelmana, jossa kieltoja korostavat argumentaatiot ovat puolustuskannalla?

Toiseksi pyrin analysoimaan, mitkä eduskunnan ulkopuoliset vaikuttaja- ja asiantuntijatahot tai niiden näkökulmat esiintyvät kansanedustajien puheissa. Keiden suulla poliitikot pyrkivät näkemyksiään perustelemaan?

Kolmanneksi tavoitteena on verrata, millaisia muutoksia diskurssien sisällä tai välillä on tapahtunut viiden vuosikymmenen aikana ja kahden eri lainsäädäntöprosessin välillä. Mitkä argumentit ja puhettavat ovat hävinneet tai muuttuneet 1960-luvun lopulta vuoteen 2017 mennessä?

1.3 Aiempi tutkimus

Hanna Kuusen väitöstutkimus *Viinistä vapautta: Alkoholit, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa* luo laajan katsauksen suomalaisen yhteiskunnan alkoholikulttuuriin ja alkoholipolitiikkaan mentaalisen murroksen vuosikymmenellä.⁴ Lähtökohtana tutkimuksessa on, miten kieltoihin ja käskyihin nojannut yhteiskunta pyrki siirtymään liberaaliin yhteiskunnan muotoon, jossa vapaaehtoisesti käyttäytyttäisiin tietyllä tavalla. Keskiolulain voimaan astuminen 1.1.1969 oli tästä johdonmukainen seuraus. Tämä teos on alan perustutkimuksen kulmakiviä Suomessa. Käytän Kuusen tutkimusta taustoittaessani 1960-luvun alkoholipolitiikkaa ja peilaan lainsäädäntöprosessia siihen.

Käännekohta suomalaisessa alkoholipolitiikassa oli Suomen ja Ruotsin liittyminen EU:iin 1995. Silloin siirtyminen EU:n sisämarkkinoille tarkoitti perinteisten alkoholimonopoliin Systembolagetin ja Alkon kannalta suurta muutosta. Tähän taitekohtaan on paneutunut teos *Broken spirits: Power and Ideas in Nordic Alcohol Control*⁵. Integroituminen Eurooppaan on vauhdittanut suomalaisen

⁴ Kuusi 2003.

⁵ Sulkunen & al. 2000.

alkoholipolitiikan liberalisointia ja johtanut myös konkreettisiin veropolitiikan muutoksiin. Vuoden 2017 lainsäädäntöprosessin aikanakin keskusteltiin alkoholituotteiden maahantuonnista sekä veronkorotuksista ja -alennuksista. Mainitussa tutkimuksessa todetaan, että Suomi liberalisoi alkoholipolitiikkaansa Ruotsia ja Norjaa enemmän, mikä on tärkeää huomioida, kun arvioi kansanedustajien keskusteluja alkoholipolitiikan linjasta.

*Intressikamppailua alkoholientällä: Karaokekysymyksen yhteiskuntapoliittiset diskurssit*⁶ on Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan oppiaineessa vuonna 2008 valmistunut pro gradu-tutkielma. Siinä Pauliina Kovanen pureutuu diskurssianalyysin keinoin alkoholihallinnon ja ravintolaelinkeinon väliseen intressikamppailutilanteeseen vuoden 2004 lakimuutosten jälkeen. Se avaa myös 2000-luvulla jatkuneen alkoholipolitiikan liberalisoinnin vaikutusta alkoholikysymyksestä käytyyn yhteiskunnalliseen keskusteluun. Oma tutkielmani selvittää saman kehityksen vaikutusta alkoholipoliittiseen keskusteluun eduskunnassa, jossa lakeja säätämällä luodaan konkreettisesti Suomen alkoholipoliittinen linja.

Vuoden 2017 alkoholilain kokonaisuudistukseen liittyneeseen poliittiseen keskusteluun paneutuu Anna-Mari Österlundin Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan oppiaineeseen tekemä pro gradu *Purkautuvat normit: Suomalainen alkoholikulttuuri ja alkoholipolitiikka 2010-luvulla*⁷. Se perustuu sisältöanalyysiin ja kirjallisuuskatsaukseen, joissa aineistona on käytetty alkoholiohjelmia, 2010-luvulla tehtyjä hallitusohjelmia ja alkoholilain kokonaisuudistuksen lausuntoyhteenvetoa. Tutkielman tavoitteena on etsiä vastausta siihen, kuinka suomalainen alkoholikulttuuri sekä sitä koskeva tutkimus vaikuttavat alkoholipolitiikkaa koskevaan päätöksentekoon ja miten alkoholipoliittiset päätökset vastaavasti muokkaavat alkoholikulttuuriamme. Tutkimuksen mukaan sekä tutkimus että poliittiset asiakirjat painottavat voimakkaasti individualismin ja liberalismiin eetos, ja alkoholiongelmien ovat esillä vain sivulauseissa. Österlundin tutkimus on toteutettu kesken alkoholilain kokonaisuudistuksen käsittelyn. Se taustoittaa niitä keskusteluja, joita tutkielmassani tutkin.

1.4 Diskurssianalyysi metodina

Tutkimusmetodinä käytän diskurssianalyysia. Diskurssianalyysissä huomioidaan tekstin vaikuttamispyrkimykset ja tehokeinot, jotka ovat olennaisesti rakentamassa sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysi pohjautuu sosiaalisen konstruktivismin teoriaan. Siinä tarkastellaan merkityksen

⁶ Kovanen 2008.

⁷ Österlund 2017.

ja sosiaalisen todellisuuden rakentumista. Analyysin keskeinen lähtökohta on, että todellisuus muodostuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.⁸

Diskurssianalyysin avulla pyritään pääsemään pintaa syvemmälle, kun halutaan hahmottaa sosiaalista todellisuutta. Kielenkäyttäjät eivät ole diskurssianalyttisessä tutkimuksessa lähtökohtaisesti informanteja, jotka tarjoaisivat valmista tietoa siitä, kuinka asiat ovat. Tämän sijasta merkitysvälitteistä toimintaa, kuten puhetta ja tekstejä, pyritään analysoimaan etsimällä tapoja, joilla tutkimuskohteet kuvailevat ilmiöitä.⁹ Omassa analyysissäni tavoitteena on eritellä ja hahmottaa politiikan puhetapoja, jotka nousevat esiin tutkimusaineistosta. Alkoholipolitiikka jakaa mielipiteitä ja saa aikaan vilkasta yhteiskunnallista keskustelua. Kansanedustajat käyvät tätä keskustelua ja joutuvat ottamaan huomioon eri intressitahot ja argumentit.

Diskurssilla tarkoitetaan ehjää, samaan merkitysjärjestelmään sisältyvää kokonaisuutta, joka muodostuu puhe- ja toimintatavoista. Omankin tutkielmani kannalta on olennaista, että diskurssit eivät muodostu käyttäjien, tässä tapauksessa kansanedustajien, mukaan, vaan samat toimijat voivat eri puheissaan tai teksteissään viitata moniin eri diskursseihin.¹⁰

Diskurssianalyysissä on keskeistä oletus siitä, että kielenkäyttö tuottaa seurauksia. Kieltä käyttämällä ei pelkästään pyritä kuvaamaan jotain, vaan kielenkäytöllä myös tehdään aina jotain. Diskurssianalyysiin liittyy myös sosiaalisen todellisuuden rakentaminen, josta käytetään termiä kielen käytön funktionaalisuus. Siinä voidaan nähdä kaksi tasoa, toisaalta tilannekohtaiset funktiot ja toisaalta ideologiset seuraukset. Ensinnäkin mainittu merkitsee niitä kielenkäytön funktioita, jotka muodostuvat yksittäisistä lausumista. Niiden tehtävinä voivat olla muun muassa asian oikeuttaminen tai päteminen. Tämän tutkielman kannalta tärkeämpi taso on kielen käytön funktionaalisuuden ideologiset seuraukset. Ideologiset seuraukset liittyvät vallan ja diskurssien yhteen kietoutumiseen. Ne ovat yksittäisiä tilanteita ylempänä. Analysoimalla ideologisia seurauksia pyritään paljastamaan diskurssien käytön selvästi näkyvät tai piilevät seuraukset, jotka ovat ristiriitaisia, sillä diskurssi voi aiheuttaa näkökulmasta riippuen myönteisiä tai kielteisiä seurauksia.¹¹

Ideologiset seuraukset voivat tulla esiin vasta, kun tutkija tekee aineistoonsa perustuvaa spekulatiivista päättelyä. Silloin tutkija saa irtautua puhtaasta aineistosidonnaisuudesta sekä tilannesidonnaisesta kontekstista. Hän voi pohtia, mitä eri asioita diskurssi voisi ehkä olla

⁸ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13 – 14.

⁹ Suoninen 1999.

¹⁰ Jokinen & Juhila 1991, 30 – 33.

¹¹ Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 41 – 44.

oikeuttamassa.¹² Alkoholipolitiikan näkökulmasta tavoitteena voisi olla esimerkiksi täysraittiuuden ideologinen ihannoiminen tai toisaalta panimoteollisuuden etujen ajaminen.

Diskurssianalyysi nojaa metodina myös voimakkaasti toistuviin merkityksiin, jotka nostavat diskurssit esiin aineistosta. Yhtä tärkeää on tarkastella asioita, joita ei ole nostettu keskeisiksi ja niitä asioita, joista on kokonaan vaiettu. Myös syyt esiin tulleille asioille ja ilmaisematta jättämiselle pitää huomioida.¹³

Sosiaalisen konstruktivismin näkökulmasta kieleen vaikuttavat sosiaalinen ja kulttuurinen konteksti. Näin ollen diskursseja tutkimalla kyetään ymmärtämään laajempiakin ulottuvuuksia kuten yhteiskuntaa ja kulttuuria, paikkaa ja aikaa.¹⁴ Kielen kontekstisidonnaisuus on siis varsin olennaista tekstien sisällön ja merkitysten kannalta. Eduskunnassa käytävä keskustelu on useimmiten tarkasti punnittua. Toisaalta poliittinen vastakkainasettelu saattaa kärjistä keskustelua ja loitontaa eri mieltä olevien ajatuksia toisistaan. Alkoholipolitiikan kaltaisessa varsin tunteita herättävässä asiassa äänekkäitä saattavat olla kansanedustajat, joille aihe on hyvin henkilökohtainen ja jopa vakaumukseen liittyvä kysymys.

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa tärkeää on myös ymmärtää tutkijan positio. Aineiston käsittely sekä tulkintojen tekeminen tapahtuu nimittäin täysin tutkijan päätelmien ja valintojen varassa. Ei voi lähteä siitä, että aineisto automaattisesti puhuu tutkijalle, vaan tutkija pyrkii nostamaan siitä esiin asioita.¹⁵ Tutkijan rooli korostuu. Diskurssianalyysi pohjautuu tutkijan päätelmiin, joten analyysi ei voi koskaan olla täysin neutraalia. Tutkijan oma subjektiivisuus on tärkeää huomioida tutkimusta tehtäessä.¹⁶

¹² Jokinen & Juhila 1993, 97.

¹³ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13 – 14.

¹⁴ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 14.

¹⁵ Jokinen & Juhila 1991, 35.

¹⁶ Juhila & Suoninen 1999, 234.

2 Alkoholipolitiikan jatkumo

2.1 Kieltolaista kontrolliin

Viinistä vapautta -teoksessa esitetään kiteytys, jonka mukaan vaihtoehdot suomalaisessa alkoholikeskustelussa ovat olleet kieltolain ankaruus tai kansan kasvattaminen eurooppalaiseksi.¹⁷ Kieltolaki oli 1800-luvulla vastareaktioksi humalahakuiselle juomiskulttuurille syntyneen raittiusaatteen huipentuma. Raittiuskysymys oli Suomessa vahvasti luokkasidonnainen eikä pelkästään pyrkimys tehdä ero juomattomuuden ja juomisen välille. Valistustarinoiden hahmoksi luotiin Turmiolan Tommi, elämänsä viinalla tuhoava antisankari. Syntyi holhoava porvarillinen ajatus kansan sivistämisestä.¹⁸

Kieltolain epäonnistuminen todettiin kansanäänestyksessä, ja se kumottiin 1932. Kieltolaki aiheutti runsaasti alkoholin salakuljetusta ja -kauppaa tuottaen uudenlaista rikollisuutta ja siten poliisille paljon työtä. Kieltolain ongelma oli myös, että suuri osa kansasta ei pitänyt sitä tarpeellisena. Niinpä sen tilalle säädettiin väkijuomalaki, jonka tavoitteena oli saada kuriin kieltolain aikainen laiton alkoholikauppa. Lain tavoitteena oli myös supistaa väkijuoman käyttö mahdollisimman vähiin, mikä aiheutti jatkuvaa hankausta Alkoholiliikkeen ja raittiusväen välillä. Raittiusliike ei hyväksynyt tavoitetta pyrkiä kohtuukäyttöä suosivaan suuntaan, vaan sen mukaan täyskieltoa muistuttava tilanne olisi paras tavoite.¹⁹

2.2 Kokonaiskulutusta lisäävä alkoholipolitiikan liberalisointi

Käsite suomalainen viinapää alettiin nähdä 1950-luvulla yhä laajemmin rodullisen ominaisuuden sijaan kulttuurisena käytäntönä. Alkoholipoliittiseksi tavoitteeksi muodostui pyrkimys kasvattaa suomalaiset eurooppalaiseen tapaan sivistyneesti alkoholia käyttäväksi kansaksi. Rähjäjuoppouden sijaan piti käyttää alkoholia kulinaristisesti kuten ranskalainen, hilpeän sopuisasti kuten italialainen tai toverillisen seurallisesti kuten englantilainen.²⁰

Viimeistään 1960-luvulta lähtien on näkynyt vahva alkoholiliberaalinen linja, joka piti saatavuuden rajoittamista holhoamisena. Siitä kehittyi alkoholipolitiikan suuri linja. Tämän ajattelutavan mukaan

¹⁷ Peltonen 1997.

¹⁸ Apo 2001, 209.

¹⁹ Kuusi 2003, 27.

²⁰ Kuusi 2003, 66.

suomalainen juomatapa ei myöskään ollut ongelma, vaan ongelmat kasautuivat pienelle väärinkäyttäjien ryhmälle. Alkoholin aiheuttamat ongelmat nähtiin haasteena lähinnä kansanterveyden ja kansantalouden näkökulmasta, joten valistusta piti lisätä.²¹

Kuusikymmentäluvulle tultaessa vankistui ajatus niin kutsutusta miedosta linjasta. Suomalaiset olivat omaksuneet jo sivistyneitä juomatapoja, jolloin ongelmana oli kokonaiskulutus. Sen pienentämiseksi keskioluen vapauttaminen päivittäistavara-kauppoihin nähtiin oikeaksi keinoksi. Kulutus oli lähes kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa 2,3:sta litrasta vajaaseen neljään litraan.²² Miedontamalla juomista haluttiin vähentää kokonaiskulutusta.²³

Johannes Virolaisen (kepu) hallitus antoi esityksen alkoholilaista eduskunnalle 1965. Sen tärkein tavoite oli edistää alkoholin myyntiä ja anniskelua maaseudulla. Yli 1000 asukkaan taajamissa sallittaisiin myynti ja anniskelu kunnanvaltuuston suostumuksella. Keskioluen myynnin vapauttamista esityksessä ei ollut. Lakiesitys ei edennyt päätöksentekoon. Eduskuntavaalien jälkeen uusi eduskunta asetti alkoholilakivaliokunnan, jonka johtoon tuli professori kansanedustaja L. A. Puntila (sdp). Rafael Paasion (sdp) hallitus asetti ministerivaliokunnan, jonka tärkeimmäksi asiakysymykseksi muodostui keskioluen myynnin vapauttaminen. Valiokunta teki matkan Ruotsiin, jossa oli aiemmin luotu uusi keskioluen myyntijärjestelmä. Tämä toteutui myös Suomessa, kun toukokuussa 1968 eduskunta hyväksyi sekä alkoholilain että lain keskioluesta.²⁴

Vuonna 1969 voimaan tullut keskiolutlaki ei kuitenkaan miedontanut kulutusta odotetulla tavalla. Kokonaiskulutus yli kaksinkertaistui viiden vuoden aikana noin neljästä lähes kahdeksaan litraan. Keskiolut ei korvannut väkeviä kuten oltiin ajateltu, vaan sen kasvanut kulutus tuli väkevien kulutuksen lisäksi. Tämä osaltaan tiukensi yhteiskunnassa asenteita alkoholinkäyttöä kohtaan. Kulutus jatkoi kuitenkin kasvuaan 1980-luvulla, mikä lähensi raittiusliikkeen ja Alkon näkemyksiä toisiinsa. Raittiustyön sijasta puhuttiin valistuksesta ja ehkäisevästä päihdetyöstä.²⁵

Mielenkiintoista oli, että keskiolutlain pyrkimyksistä poistettiin tavoite kulutuksen supistamisesta. Samalla anniskelu- ja vähittäismyynti-ikärajat laskettiin 21:stä 20 vuoteen ja mietojen osalta 18 vuoteen.²⁶ Nuorten osalta eduskunnassa esitettiin ikärajan laskemista jopa 16 vuoteen.²⁷ Nuorten alkoholinkäyttö lisääntyi erityisesti 1980-luvulla, ja huoli nuorten käytösongelmista lisääntyi.

²¹ Piispa 1997, 254 – 255.

²² Alkoholikomitean mietintö 1978.

²³ Piispa 1997, 252 – 253

²⁴ Kuusi 2003, 32 – 33.

²⁵ Piispa 1997, 252 – 255.

²⁶ Kuusi 2003, 33.

²⁷ Pöytäkirja 1968, 675.

Esimerkiksi nuorten väkivaltarikollisuus ei lisääntynyt, vaan vähentyi 1980-luvun alusta 1990-luvun loppuun mennessä. Samaan aikaan oltiin huolestuneita erityisesti tyttöjen alkoholin käytön lisääntymisestä, mutta tilastojen mukaan käyttö ei lisääntynyt 15-16-vuotiailla tytöillä eikä pojilla.²⁸ Nuorten alkoholinkäyttö on laskenut 2000-luvulla merkittävästi ja täysraittiiden osuus kasvanut.²⁹

2.3 Eurooppalainen integraatio ja valtion kontrollin purkaminen

Viimeistään 1990-luvun alkupuolella tuli selväksi, että pohjoismaiset alkoholimonopolit kokisivat suuren muutoksen. Välitön syy oli Euroopan taloudellinen integraatio. Julkisessa keskustelussa ja mediassa esiintyi jo aiemmin näkemyksiä valtion alkoholimonopolin purkamisen puolesta. Pohjoismaista Suomi valitsi liberaaleimman tien monopolin purkamisessa.³⁰

Alkoholihallintojärjestelmää uudistettiin vuonna 1995 radikaalisti. Alkon monopolia karsittiin ja päätäntävaltaa siirrettiin valtiovallan alaisuuteen. Taustalla oli Suomen liittyminen ensin Euroopan talousalueeseen ja lopulta Euroopan Unioniin. Alkon vahvaan asemaan perustuvasta järjestelmästä piti luopua, sillä Alkon kaltainen monopoli oli ristiriidassa EU:n kilpailua ohjaavien säädösten kanssa. Alkon monopolista jäljelle jäi vain vähittäismyyntimonopoli.³¹

EU:n sisäisen matkustajatuonnin määrälliset tuontirajoitukset poistuivat vuonna 2004. Sen seurauksena alkoholiveroa laskettiin 33 prosentilla, väkevien juomien osalta enemmän ja mietojen juomien osalta vähemmän. Alennuksella haluttiin ohjata kulutusta Suomessa verotettaviin tuotteisiin matkustajatuonnin sijaan. Erityisesti tuonti Virosta oli huolenaiheena. Tämän jälkeen on korotettu alkoholiveroa viisi kertaa ja verotukea pienpanimoille on kasvatettu. Myös Viro on kiristänyt alkoholin verotusta vuosina 2017 ja 2018, mikä on osaltaan vähentänyt matkustajatuonnin kannattavuutta.³²

2.4 Alkoholilain kokonaisuudistus

Juha Sipilän (kesk) hallitus toteutti alkoholilain kokonaisuudistuksen, joka astui voimaan 1.3.2018. Merkittävä muutos oli alkoholijuomien enimmäisvahvuuden nostaminen vähittäismyyntissä 4,7 prosentista 5,5 prosenttiin. Myös vaatimus juomien käymisteitse valmistamisesta poistettiin.

²⁸ Törrönen 2004.

²⁹ Raitasalo & al. 2018.

³⁰ Sulkunen & al. 2000.

³¹ Alavaikko 2000.

³² Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi alkoholi- ja alkoholijuomaverosta annetun lain liitteen muuttamisesta 2017.

Pienpanimoille tuli oikeus myydä käsityöläisolutia. Alkolle tuli mahdollisuus pidempiin aukioloihin sekä viinihuutokaappoihin. Ravintoloiden anniskeluaikojen pidentäminen tehtiin helpommaksi, ja muun muassa 16-vuotiaiden anniskeluoikeuksien rajoittamisesta luovuttiin. Myös esimerkiksi alkoholin valmistajien hinnastot voivat olla esillä internetissä.³³

Lakiuudistusta perusteltiin lain yksinkertaistamisella ja kankeiden tai turhien normien purkamisella. Alkoholilain kokonaisuudistuksessa haettiin tasapainoa elinkeinotoiminnan ja alkoholihaittojen vähentämisen välillä. Parannuksia sosiaali- ja terveystalouteen uudistuksessa ei kuitenkaan juuri ole. Painopiste on elinkeinopolitiikan kehittämisessä ja normien purkamisessa kuten edellä kuvailtujen lakimuutosten perusteella voi havaita.³⁴ Lakiuudistus on selvästi osa alkoholipolitiikan liberalisoinnin jatkumoa. Kansanterveyden ja sosiaalisten ongelmien painoarvo alkoholipolitiikassa on vähentynyt, ja yksilön vapaudet ja vastuu korostuvat elinkeinoelämän intressien ohella.

Alkoholi aiheuttaa Suomessa mittavia kustannuksia. Vuonna 2013 alkoholin julkiselle sektorille aiheutuneet kustannukset olivat 887 – 1089 miljoonaa. Neljännes kustannuksista syntyi sosiaalihuollossa ja noin neljännes alkoholiin liittyvien poliisitehtävien sekä järjestyksenvalvonnan kustannuksista. Vajaa neljännes syntyi sairauspäivärahoista ja eläkkeistä. Merkittäviä kustannuksia muodostui myös oikeus- ja vankeusjärjestelmän puolella sekä terveydenhuollossa. Terveydenhuollon kustannuksia alkoholinkäytöstä aiheutui 11 prosenttia.³⁵

Suomalainen alkoholipolitiikka on kulkenut viimeisen sadan vuoden aikana tiukasta kieltojen ja kontrollin ajasta liberaalimpaan suuntaan. Alkoholin saatavuutta on pyritty kaiken aikaa edistämään, vaikka samaan aikaan alkoholihaitat ja kulutus ovat lisääntyneet. Alkoholin hintaa on vuoden 2004 veronalennuksen jälkeen nostettu veroja korottamalla. Alkoholipolitiikan liberalisointia on perusteltu sillä, että entisenlainen alkoholin saatavuutta rajoittanut politiikka ei sovi yksilön- ja valinnanvapautta korostavaan aikaamme. Alkoholihaittoja halutaan ehkäistä lähinnä valistuksella.³⁶

³³ Alkoholilaki 1102/2017.

³⁴ Alkoholilain kokonaisuudistus 2017.

³⁵ Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Päihdetilastollinen vuosikirja 2016. Alkoholi ja huumeet 2017.

³⁶ Mustonen & al., 300 – 301.

3 Täysistuntokeskusteluiden alkoholipoliittiset diskurssit

3.1 Raittius- ja kieltolakidiskurssi

Alkoholilakivaliokunnan puheenjohtaja L. A. Puntila (sdp) arvioi vuonna 1968 raittiusliikkeen esiin nostamien alkoholiongelmien vaikutusta aiempaan lainsäädäntöön: *“Ei ole myöskään ihmeteltävää, että hyväksyttiin täyskielto ja että kieltolain tultua kumotuksi mentiin ahtaaseen rajoitusjärjestelmään.”*³⁷ Kieltolaki todettiin säätämisenä jälkeen epäonnistuneeksi ja purettiin kansanäänestyksen jälkeen vuonna 1932. Laki oli raittiusaatteen omanlaisensa huipentuma, ja sitä on käytetty myös kritiikkinä raittiusliikkeen suosimia keinoja kohtaan. Läpikäymistäni eduskuntakeskusteluista nousi esiin diskurssi, jossa käsitellään yhdessä raittiusliikkeen ja kieltolain vaikutusta suomalaiseen alkoholipolitiikkaan. Myös verrattain tiukka väkijuomalaki koettiin vuonna 1968 osaksi kieltolain aloittamaa jatkumoa.

Työväenpuolueiden keskuudesta löytyi sekä uuden keskiolulain puolustajia että vastustajia. Osa edustajista puolusti vanhaa työväenliikkeen raittiusperinnettä. Edustaja Aune Salama (sdp) nosti auktoriteetiksi sosialidemokraattien kaikkein vaikutusvaltaisimpiin kuuluneen vaikuttajan: *“Yhdyn tänä päivänä Väinö Tannerin muistelmissaan esittämään ajatukseen: ‘Alkoholijuomien, ei oluenkaan, käytöstä ei tule työväen perinnölle mitään hyvää.’”*³⁸ Alkoholipolitiikkaa perusteltiin työväenliikkeessä sosialismin ja luokka-ajattelun pohjalta. Martti Linna (skdl) nosti auktoriteetiksi itse Leninin:

*Työväenliikkeen piirissä on tajuttu, että alkoholin käyttö haittaa sen toimintaa. Jo vuonna 1893 pidetyssä työväenyhdistysten ensimmäisessä koko maata käsittävässä edustajakokouksessa hyväksyttiin toivomuksena päätöslauselma, jossa työväkeä kehoitettiin tarmokkaasti vastustamaan väkijuomien käyttöä, koska se johtaa juoppouteen ynnä sitä seuraavaan henkiseen ja aineelliseen rappioon [...] Mm. Lenin on ilmaissut monessa yhteydessä alkoholin käytön vastaisen asenteensa luokkataistelun kannalta ja mm. maininnut, että alkoholismi ei koskaan johda eteenpäin kohti sosialismia, vaan aina takaisin kapitalismiin.*³⁹

Linna ilmaisi edelleen pettymyksensä siitä, että työväenliikkeessä on alettu suhtautua yhä vapaamielisemmin alkoholiin, koska työväenliikkeen ajatellaan olevan eri asemassa yhteiskunnassa kuin vuosisadan alussa. Hänen mielestään tämä ei pitänyt paikkaansa, vaan luokkajako on

³⁷ Pöytäkirja 1968, 554.

³⁸ Pöytäkirja 1968, 563

³⁹ Pöytäkirja 1968, 568.

entisellään. Toisaalta saman puolueen edustaja Aulis Juvela (skdl) näki ehdottoman raittiusajattelun epärealistisena:

Olen sitä mieltä, että raittiusliikkeenkin olisi jo korkea aika katsoa totuutta suoraan silmiin ja nähdä, miten yksipuolinen ja epärealistinen onkaan heidän ehdottoman kieltolain linjansa [...] Raittiusliikkeenkin pitäisi toki nähdä elämän moninaisuus ja ennen kaikkea se, että alkoholin käyttöönkin liittyy tavattoman paljon erilaisia vivahteita, joita ei voida arvostella ja tuomita saman kaavan mukaan.⁴⁰

Sosialistit olivat sitoutuneet alkuajanaan raittiusajatteluun. Osa edustajista tuntui pitävän raittiuteen sitoutumista jopa aatteeseen kiinteästi kuuluvana asiana. Kuitenkin suuri osa sekä sosialidemokraateista että kansandemokraateista kannatti liberaalimpaa alkoholipolitiikkaa. Keskusteluissa esiintyi voimakkaasti raittiusajattelua kannattaneita vasemmistopuolueiden edustajia kuten Aune Salama (sdp) tai Martti Linna (skdl), mutta esimerkiksi maltillisesti esiintynyt L. A. Puntila (sdp) kallistui liberaalisoinnin kannalle.

Monet edustajat näkivät kuitenkin raittiuden yksilölle ja yhteisölle hyvänä asiana ja esittivät huolensa siitä, että raittiusnäkökohdat puuttuivat keskiolutilain perusteluista. Uno Voutilainen (sdp) toivoi, että näiden huolien kanssa oltaisiin väärässä. Hän totesi seurausten olevan arvioitavissa vasta monen vuoden päästä.⁴¹ Myös Aune Salama (sdp) toivoi alkoholijakelussa otettavan huomioon sen, että siitä aiheutuisi mahdollisimman vähän haittoja. Hän toi esiin myös kasvatuksen merkityksen raittiustyön näkökulmasta.⁴² Uno Voutilaisen (sdp) mukaan oluenjakelun helpottaminen alkoholiongelmien ratkaisuna oli jo kahdesti sadan vuoden aikana epäonnistunut, kuten on kuvattu Alkon tarkastaja Matti Arosen kirjassa *Alkoholikysymys ja jälleenrakennustyö*.⁴³ Vuoden 1969 lakiuudistuksen myötä toteutunut alkoholinkulutuksen kasvu osoitti myöhemmin, että edustajien huoli ei ollut turha.⁴⁴

Kerttu Saalasti (kepu) halusi omassa puheenvuorossaan muistuttaa kieltolain aikanaan saamasta laajasta tuesta. Hänen mukaansa kaikki puolueet ruotsalaista puoluetta lukuun ottamatta kilpailivat, kuka oli kieltolakia ensimmäisenä ehdottanut. Saalastin mukaan pitkän eduskunnassa käydyn keskustelun jälkeen oli tultu tulokseen, että J. K. Paasikivi oli ollut asian ensimmäinen esilleottaja.⁴⁵

⁴⁰ Pöytäkirja 1968, 664.

⁴¹ Pöytäkirja 1968, 558.

⁴² Pöytäkirja 1968, 561.

⁴³ Pöytäkirja 1968, 558.

⁴⁴ Piispa 1997, 252 – 255.

⁴⁵ Pöytäkirja 1968, 675.

Saalasti halusi merkittävän nimen esiin nostamisella korostaa raittiusajattelun aikanaan saamaa laajaa kannatusta.

Raittiusajattelun kritisoijat esittivät raittiustyön sen sijaan holhoamisena ja rajoittamisena. Näin teki muun muassa Jouni Apajalahti (kok):

Monella on tunnollaan rikottu raittiuslupaus. Useimpien suomalaisten käyttämä alkoholi tislaantuu ja terävöityy huonon omantunnon läpäisseenä? Raittiusliike on sellainen vähemmistö, joka on saanut omituisen oikeuden asettua holhoamaan täysivaltaisten kansalaisten alkoholin käyttöä. Kieltolakimentaliteetti ei hevin hellitä.⁴⁶

Apajalahti totesi myös, ettei raittiustyö ollut pystynyt ehkäisemään alkoholiongelmia, vaan asia oli päinvastoin. Laajasta raittiustyöstä huolimatta alkoholinkäyttö oli koko ajan lisääntynyt. Raittiustyö ei ollut onnistunut ehkäisemään alkoholiongelmia, vaan alkoholin käyttö oli kaikesta raittiustyöstä huolimatta vuosi vuodelta lisääntynyt.⁴⁷ Samoin hän ihmetteli sitä, miten alkoholia käyttäviä ihmisiä pidettiin ikään kuin alempiarvoisina kansalaisina. Apajalahden mukaan ihmisiä, jotka käyttävät alkoholia, kohdeltiin jollakin tavoin alempiarvoisina kansalaisina. Tästä hän esitti esimerkin viimeisen *Raittiussanomain* numeron julkilausumasta: ”Kun suuri osa kansasta ja ilmeisesti sen arvostelukykyisin ja parhain aines ei tule Alkon asiakkaisiksi...”⁴⁸ Toisin sanoen kirjoitus oli antanut ymmärtää, että alkoholin käyttäjät kuuluivat huonompaan ainekseen.

Tähän kritiikkiin reagoitiin. Edustaja Armas Leinonen (lib) ihmetteli pappistaustaisen Apajalahden näkemyksiä. Leinoselle oli ihmetyksen aihe, että pappi vastusti raittiusliikkeen näkemyksiä:

Raittiusliikkeeseen kuuluu luonnollisesti myös sellaisia, jotka saattavat erehtyä tällaiseen arvosteluun, mutta he ovat poikkeuksia [...] Jos ja kun eräät kirkonmiehetkin ilmeisesti hyvää tarkoittaen ovat valmiit suomaan nuorille nykyistä suuremman valinnanvapauden, he helposti kieltävät nuorilta heidän kaipaamansa auktoriteetin.⁴⁹

Liberaalitkin hajosivat kannoissaan, sillä Erkki Paavola (lib) esitti kaikkein vapaamielisimmän argumentin keskiolulakiin liittyen. Hän vaati järkisyihin vedoten 18 vuoden ikärajan poistamista keskiolultaista. Tällä haluttiin hänen mukaansa välttää tilanne, joka kieltolain tavoin heikentäisi lainkuuliaisuutta ja saisi aikaan naurettavia tilanteita ja ”pikkumaisia virkavaltaisia otteita ja

⁴⁶ Pöytäkirja 1968, 571.

⁴⁷ Pöytäkirja 1968, 571.

⁴⁸ Pöytäkirja 1968, 572.

⁴⁹ Pöytäkirja 1968, 647 – 648.

rangaistuksia".⁵⁰ Näkemykset alkoholipolitiikasta vaihtelivat enemmän puolueiden sisällä kuin niiden välillä. Tätä korostavat myös seuraavat Kerttu Saalastin (kepu) ja Mauno Pohjosen (kepu) kommentit:

*Vaikka raittiusväellä ja Alkolla tulisi olla voimassa olevan lain mukaan yhteinen päämäärä toimia kansan raitistamiseksi, ei kenellekään liene epäselvää, miten ivallisesti sillä taholla on suhtauduttu raittiusjärjestöjen raittiuskasvatukseen ja kansalaisten raittiuskantaan.*⁵¹

*Raittiuden merkityksen ymmärtävät nekin, jotka eivät ole raittiita. Jos kuitenkin raittiusasiasta tehdään pääasia, se tympäännyttää [...] Esimerkiksi urheilun ja liikunnan harrastus on raittiustyötä. Meidän urheiluprofessorimme Tahko Pihkala on sanonut: "Raittius ei ole hyve, mutta juoppous on pahe."*⁵²

Pohjonen nosti keskusteluun käsitteen valistus raittiustyön tilalle.⁵³ Valistuksen käsitettä käytettiin jo vuoden 1968 keskustelussa enemmän kuin raittiustyötä, joka koettiin liian jyrkkänä ja mustavalkoisen tapana suhtautua alkoholikysymykseen. Käsitteen raittius rasitteita korosti myös Mikko Asunta (kok), joka sinänsä piti raittiusliikkeen tavoitteita hyvinä: "*Katson nimittäin kuuluvani raittiusväkeen huolimatta siitä, että raittiuskäsitettä pidetäänkin jo yleisesti vanhanaikaisena.*"⁵⁴ Puolustuskannalle asettui myös Tyyne Leivo-Larsson (stpl):

*Mutta minä vain ihmettelen sitä, miksi nämä moittijat eivät sitten ryhdy tekemään toisenlaista raittiustyötä [...] Asian laitahan on niin, että kukaan ei tiedä kenenkään perinnöllisiä vaikutuksia, eikä kukaan tiedä kenestä tulee alkoholisti. Mutta sen tietää ihan varmasti, että siitä joka kieltäytyy väkijuomista, ei ainakaan tule alkoholista.*⁵⁵

Kieltolaki on vaikuttanut voimakkaasti suomalaiseen alkoholikeskusteluun. Kieltolaki kytkettiin voimakkaasti raittiusajatteluun. Kieltolain huonojen kokemusten myötä myös raittiusajattelu näytti olevan suoranainen stigma, joten myös alkoholipolitiikan liberalisoimista vastustaneet kansanedustajat halusivat välttää raittiusliikkeeseen identifioitumista jo vuoden 1968 keskusteluissa. Puhe raittiustyöstä korvattiin osittain valistuksesta puhumiseksi.

⁵⁰ Pöytäkirja 1968, 654 – 655.

⁵¹ Pöytäkirja 1968, 651.

⁵² Pöytäkirja 656 – 657.

⁵³ Pöytäkirja 1968, 657.

⁵⁴ Pöytäkirja 1968, 672

⁵⁵ Pöytäkirja 1968, 678

Vuoden 2017 keskusteluissa alkoholilain kokonaisuudistuksesta nousivat edelleen esiin kieltolain vaikutukset. Markku Eestilä (kok) puhui mystifioinnista, joka on tehnyt alkoholista aineen, josta humallutaan, kunhan saadaan pullo käteen. Eestilä johti syyt tähän kieltolaista: *“Tämä kieltolakifilosofia ohjaa vielä meidän päätöksentekoamme. Minun mielestäni meidän pitäisi ottaa rohkea askel ja mennä siihen suuntaan, että annetaan ihmisten itse päättää, mitä he tekevät.”*⁵⁶ Eestilän ryhmätoveri Kalle Jokinen (kok) oli samaa mieltä:

*Arvoisa puhemies! Ymmärrän hyvin, että tässä salissa on paljon niitä, niin kuin minäkin, jotka ovat saaneet alkoholivalistusta Turmiolan Tommin ja kielletyn hedelmän merkeissä aikanaan nuorena, ja siitä tulokulmasta vieläkin näköjään tässä maassa alkoholipolitiikkaa arvioidaan.*⁵⁷

Vuonna 2017 lähinnä kokoomuksen, rkp:n ja perussuomalaisten edustajista löytyivät ne poliitikot, jotka toivat kielletyn hedelmän ja kieltolain vaikutusta esiin. Stefan Wallin (rkp) sanoi ymmärtävänsä hyvin haittavaikutukset, mutta näki, että asiat oli tehty vuosikymmenten mittaan juuri näin vaikeiksi mystifioimalla alkoholia tekemällä siitä kielletty hedelmä.⁵⁸ Ainoa tapa tehdä alkoholista vähemmän dramaattinen asia oli vastuullinen normien purku.⁵⁹

Rajoittamisen ajatellaan olevan turhaa, sillä kansankielellä juopoiksi kutsutut *”juovat, rähisevät ja kaatuilevat ja joutuvat ensiapuun paikkaittavaksi, vaikka Suomessa olisi kieltolaki voimassa”*,⁶⁰ kuten Rami Lehto (ps) asiaa kuvaili. Rajoittaminen on ”normaalikansalaisen” näkökulmasta väärin: *”nyt näiden juoppojen takia normaalikansalaisten, kohtuukäyttäjien, juomiskulttuuria pitäisi sitten rajoittaa. [Hannakaisa Heikkinen: Ei tällä rajoiteta!] — Rajoitetaan.”*⁶¹ Välihuudon esittänyt Hanna-Kaisa Heikkinen oli keskustan kansanedustaja. Aino-Kaisa Pekonen (vas) näki keskustelun koskevan nyt lähinnä nelosoluita ja vahvempia siidereitä ja lonkeroita, joten mitään kieltolakia ei oltu tekemässä.⁶²

Jos 1960-luvulla syytettiin raittiusliikettä alkoholistien ihmisarvon loukkaamisesta, käänsi Susanna Huovinen (sdp) asian päinvastoin. Hän moitti puheenvuoroja, joissa ihmiskuva juupoista oli lokeroiva ja alentava. Hän siteerasi puheenvuorossaan Helsingin Sanomien toimittajaa Anna-Stiina Nykästä, jonka mielestä eurooppalaista juomatapaa ei ollut olemassakaan:

⁵⁶ Pöytäkirja 140/2017, 15.

⁵⁷ Pöytäkirja 89/2017, 14.

⁵⁸ Pöytäkirja 89/2017, 17.

⁵⁹ Pöytäkirja 89/2017, 71.

⁶⁰ Pöytäkirja 89/2017, 25 – 26.

⁶¹ Pöytäkirja 89/2017, 25 – 26.

⁶² Pöytäkirja 89/2017, 27.

Tärkein vapauden mittari ei ole viinan saannin helppous. Harvasta tulee pultsari, mutta eikö jokaisen elämällä ole väliä. Yhden sortuminen koskettaa aina myös äitejä, lapsia, puolisoita, työkavereita. Myös tissuttelijoille tulee juomisen takia terveyshaittoja ja avioeroja, työurat lyhenevät.⁶³

Myös vasemmistosta nousi näkemyksiä kieltolain hengen vaikutuksesta suomalaiseen alkoholikulttuuriin. Matti Semi (vas) toi esiin oman käsityksensä kieltolain aikaisesta alkoholin kulutuksesta. Hän puhui jopa kymmenen litran kulutuksesta asukasta kohden, mikä oli vahvasti liioiteltua. Tällainen väärinkäsitys on tutkimustiedon perusteella varsin tyyppillinen. Kieltolain aikainen kulutus oli huomattavasti alempi.⁶⁴ Kieltolain luomaa tilannetta Semi kuvasi seuraavasti:

Aina kun se on ollut kielletty, näin on käynyt, ja juomana ovat olleet väkevät juomat — pirtu, kovat viinat ja kaikki tämmöiset, mitä on tuotu sinne — ja se viina on maistunut niin herroille kuin narreillekin sitten siinä yhteydessä. Näitä salapulloja, salakapakoita on ollut siinä vaiheessa.⁶⁵

Kieltolain toimimattomuuden ja siitä seuranneiden ongelmien esille nostaneiden edustajien logiikan voi kiteyttää Simon Elon (sin) näkemykseen:

Kuten hyvin tiedämme, kieltolain absoluuttinen sääntely ja kontrolli eivät johtaneet toivottuun tulokseen. Se on testattu. Kieltolaki ei poistanut alkoholin nauttimista Suomesta vaan synnytti aikanaan ikävän ilmiön, viinan trokaamisen perinteen. Siitä lähtien tie on ollut hitaasti kohti vapautumista ja sillä tiellä pitää myös jatkaa.⁶⁶

Valistustyön tehokkuuteen vetosivat monet edustajat, jotka halusivat nostaa prosenttirajaa kaupassa myytävissä alkoholituotteissa. Valistustyön perään kyseli esimerkiksi Ritva Elomaa (ps): *“Mutta kysyisin kuitenkin ministeri Saarikolta: Valistustyötä pitäisi tehdä ihan alusta lähtien. [Puhemies koputtaa] Kuinka hallitus aikoo tehostaa alkoholinkäyttöön liittyen valistustyötä?”⁶⁷* Myös Sari Sarkomaa (kok) vetosi siihen, etteivät vanhat keinot eli rajoittaminen ja kieltäminen tepsineet:

Alkoholi on viisasten juoma. Alkoholihaitat Suomessa ovat aivan liian suuria. Me tarvitsemme uusia keinoja, joilla me voimme kitkeä alkoholihaittoja ja joilla voimme edistää vastuullista alkoholinkäyttöä, kun vanhat keinot eivät ole tepsineet. Senhän myöskin tutkimukset osoittavat,

⁶³ Pöytäkirja 89/2017, 50.

⁶⁴ Mäkelä & al. 2010.

⁶⁵ Pöytäkirja 89/2017, 69.

⁶⁶ Pöytäkirja 89/2017, 81.

⁶⁷ Pöytäkirja 89/2017, 18.

*että me tarvitsemme myös uusia keinoja. Siksi kannatan monia tämän lakiesityksen muutoksia, koska ne ovat mahdollisuus muuttaa suomalaista alkoholikulttuuria.*⁶⁸

Tätä ajattelutapaa vastaan argumentoi etenkin Pekka Puska (kesk):

*Tutkimuksiin perustuvilla keinoilla, joita asiantuntijat ovat tässä tuoneet esille, voidaan olennaisesti vaikuttaa alkoholinkulutukseen ja vähentää haittoja ilman, että olennaisesti rajoitetaan kenenkään mahdollisuuksia alkoholin saantiin. Avainasemassa ovat siis hinta ja saatavuus. Asiallinen valistus on aina tarpeen, mutta se ei juuri vaikuta suoraan.*⁶⁹

Tiukempaa alkoholipolitiikkaa vaatineet eivät uskoneet valistuksen voimaan. Valtion kontrolli oli parempi. Kristiina Salonen (sdp) vastusti väitettä, että valistus olisi keinoista tehokkain. Hänen mukaansa kansainvälistä ”riidatonta tutkimusnäyttöä on sille, mikä lisää alkoholinkulutusta, ja kiistatonta on, että alkoholin saatavuus ja hinta vaikuttavat kulutukseen.”⁷⁰

Kotien roolia valistuksessa korostettiin muutamissa puheenvuoroissa. Toisin sanoen vanhempien kasvatustyö nähtiin toimivaksi keinoksi vähentää nuorten alkoholinkäyttöä. Matti Semi (vas) piti rohkaisevana esimerkkinä nuorten viime vuosina vähentyneitä kulutusta:

*Sitten kun miettii tätä alkoholin käyttötavan muutosta — tässä on kerrottu hyvin, mitenkä nuoret ovat vähentäneet alkoholinkulutusta ja muuta, siirtyneet mietoihin — niin se on kasvatuskysymys: mitenkä me kasvatamme meidän nuoret käyttämään alkoholia ja hoitamaan omaa terveyttään ja omaa kuntoaan, ja mitenkä perheessä neuvotaan ja minkälaisena esimerkkinä me olemme itse siellä.*⁷¹

Hannu Hoskonen (kesk) piti äitien ja isien esimerkkiä jopa ainoana keinona päästä eteenpäin. Koulut ja päiväkodit voivat toki tehdä osansa, mutta jos kodit laiminlyövät kasvatustyönsä, ei lainsäädännöllä voida paljon asiaa Hoskosen mukaan auttaa.⁷²

Vesa-Matti Saarakkala (sin) oli vuoden 2017 keskusteluissa ainoa edustaja, joka nosti esiin raittiuskäsitteen ja sen käytön leimaavassa tarkoituksessa. Raittiusliike ei ole 2000-luvulla kovin näkyvä

⁶⁸ Pöytäkirja 89/2017, 21.

⁶⁹ Pöytäkirja 89/2017, 34 – 35.

⁷⁰ Pöytäkirja 140/2017, 59.

⁷¹ Pöytäkirja 89/2017, 70.

⁷² Pöytäkirja 89/2017, 73.

toimija yhteiskunnassa. Ja seuraava Saarakkalan sitaatti osoittaa, että raittiusajattelu oli keskustelussa alakynnessä ellei jopa marginaalissa:

Ehkä pelätään leimautumista raittiusihmisiksi, hihhuleiksi tai luusereiksi. Kovin kaukana ei ole se, että päihderiippuvuudet osana alkoholipolitiikkaa esille nostaville lähes nauretaan tietyissä piireissä.⁷³

Pekka Puska (kesk) halusi vielä keskustelun viime hetkillä tuoda oman argumenttinsa esiin uudesta näkökulmasta. Hän antoi mielenkiintoisella tavalla ymmärtää, että alan teollisuuden intressinä on valistuksen puolustaminen. Koska valistus on tehotonta, alkoholinkulutus pysyy korkeammalla ja tuotteiden kysyntä säilyy korkeampana verrattuna tilanteeseen, jolloin sääntelyä kiristetään:

Ensinnäkin totean, että ne, jotka vastustavat vaikuttavaa, tehokasta alkoholipolitiikkaa ja usein juuri alan teollisuus puhuvat valistuksen puolesta: ei sääntelyä vaan valistusta. Olen urani aikana aina korostanut valistuksen ja terveyskasvatuksen merkitystä, mutta tutkimus osoittaa yksiselitteisesti, että valistus tai valistuksen tai informaation vaikutus ainakin suoraan on paljon heikompi kuin vahvan politiikan koskien saatavuutta ja hintaa.⁷⁴

Vuonna 2017 keskustelua raittiusyöstä ei käytännössä enää käyty. Sen sijaan puhuttiin kasvatuksesta ja valistuksesta. Niiden merkitystä korostivat liberaalin alkoholipolitiikan kannattajat. Liberalisointiin kriittisesti suhtautuneet edustajat sen sijaan suorastaan kyseenalaistivat valistustyön vaikutuksen. Kieltolokiaika saatettiin nähdä myös todellista synkempänä. Kieltolain aikaista kulutusta myös liioiteltiin reilusti. Monien edustajien käsityksen mukaan kieltolain aikainen kulutus ja tuolloiset juomatavat olivat hurjempia kuin milloinkaan. On hyvä todeta, että tämä ei pidä paikkaansa. Alkoholien kulutus oli kieltolokiaika mukaan lukien viime vuosisadan Suomessa poikkeuksellisen vähäistä ja lähes täysin miesten varassa vuoden 1969 lakimuutokseen saakka.⁷⁵

3.2 Nuoriso- ja holhousdiskurssi

Alkoholipolitiikka on herättänyt suomalaisessa keskustelussa vääntöä myös holhouksen ja vapauksien välisestä ristiriidasta. Holhouksen kohteita ovat olleet erityisesti tietyt ryhmät kuten nuoret ja alkoholistit, mutta holhoavaan politiikkaan kriittisesti suhtautuvat kokevat usein, että holhoaminen ulottuu lopulta kaikkiin ihmisiin. Vuoden 1968 täysistuntokeskusteluissa nousi esiin

⁷³ Pöytäkirja 140/2017, 49.

⁷⁴ Pöytäkirja 140/2017, 72.

⁷⁵ Mäkelä & al. 2010.

erityisesti nuorten, mutta myös naisten ja maaseudun asukkaiden holhoaminen. Toivo Antila (kepu) kannatti holhoamista myös kaikkien niiden ihmisten kohdalla, jotka eivät hallitse alkoholikäyttöään:

*Eri maissa julkaistujen tilastojen mukaan ilmeiset alkoholistit ja piilevät alkoholistit, joita on yhteensä 10-15 % väestöstä, juovat 70-80 % kaikista kulutetuista alkoholijuomista. Näitä varten alkoholilait on säädetty ja on vastakin säädettävä. He eivät itse tiedä määräänsä eikä mikään vapaus heitä pelasta.*⁷⁶

Holhoamispyrkimykset herättivät myös vastustusta. Jouni Apajalahden (kok) mukaan *”meillä aikuisilla on hyvin suuri tarve projisoida oma problematiikkamme nuorisoon ja ryhtyä hoitelemaan omia ongelmiamme heissä.”*⁷⁷ Hänen mukaansa juuri holhoava asenne tuotti ongelmia. Apajalahti totesi huomanneensa työssään nuorisoneuvonnassa, että maalta tulevat nuoret ajautuivat helposti kaupunkiin muuttaessaan esimerkiksi alkoholin aiheuttamiin vaikeuksiin. Tämä johtui hänen nähdäkseen autoritaarisesta kasvatuksesta.⁷⁸

Apajalahden puoluetoveri Margit Borg-Sundman (kok) oli päinvastaista mieltä: *”Suojelun tarpeen kieltäminen on sinisilmäisen epärealistista.”* Hän kritisoi edustaja Apajalahden hyökkäystä raittiusliikettä kohtaan, vaikkei itse kuulunutkaan varsinaisesti raittiusliikkeeseen.⁷⁹ Myös kokoomuksen sisällä oli sekä liberaalin että rajoittavan politiikan kannattajia.

Alkoholilakivaliokunnan puheenjohtaja L. A. Puntila (sdp) tasapainotteli suojelun ja luottamisen välillä. Käsillä ollut murrosaika oli johtanut hänen mukaansa nuorison kannalta haasteelliseen tilanteeseen. Puntila kallistui kuitenkin arvioon, että luottamus oli parempi kuin kiellot.

*Uuden ajan tiedotusvälineet, varsinkin televisio ja elokuva, lisäävät uteliaisuutta, luovat uusia ihanteita ja nostavat esikuvaksi uusia ”vaikuttajayksilöitä.” Näin on laita myös nautintoaineiden vaarallisella alueella. Kieltojen ollessa tehottomia, vieläpä kaiken lisäksi houkutellessa kielletyn kokeilemiseen, on lainsäätäjän valmistauduttava joustamaan.*⁸⁰

Myös Uuno Voutilainen (sdp) katsoi asiaa molemmilta kannoilta mutta päätyi lopputulokseen, että luottamuksen ohella on *”otettava huomioon nuorison suojelunäkökohdat.”*⁸¹ Juuri keskioluen tulo

⁷⁶ Pöytäkirja 1968, 670.

⁷⁷ Pöytäkirja 1968, 570.

⁷⁸ Pöytäkirja 1968, 570.

⁷⁹ Pöytäkirja 1968, 658.

⁸⁰ Pöytäkirja 1968, 556.

⁸¹ Pöytäkirja 1968, 557.

kauppoihin huoletti monia nimenomaan nuorison näkökulmasta katsottuna. Kaikkein jyrkimmin oluen jakelun vapauttamisen vaaroista varoitti Aune Salama (sdp):

*Mutta tosiasia on, että tämän ehdotuksen toteutuessa olutta tulee olemaan joka puolella saatavana [...] Kuinka uskotaan voitavan hallita tällaista jättimäistä jakelukoneistoa niin, ettei olutta levitetä myös nimenomaan niihin piireihin, joita pitäisi mahdollisimman pitkälle pysyttää alkoholijuomien viljelystä erillään, nimittäin nousevaa nuorisoamme.*⁸²

Hän arvioi myös, ettei murrosikäinen kykene vielä harkitsemaan, kannattaako oluen käyttöä aloittaa. Nuorena aloitettu alkoholijuomien käyttö aiheutti hänen mukaansa myös suuremman vaaran alkoholisoitua.⁸³

Jotkut kansanedustajat olivat valmiita laskemaan keskioluen kohdalla ikärajan 16 vuoteen. Sakari Knuutila (sdp) vetosi Tsekkoslovakian esimerkkiin:

*[O]n varmasti paikallaan viitata esimerkkinä kokemuksiin Tsekkoslovakiassa, joka on eräs johtava maa oluen käytössä [...] tohtori Jaroslav Skala kirjoittaa moniin tutkimuksiin perustuen, että siellä lapset alkavat varsin varhain, jo 8-9 vuotiaina, maistella alkoholipitoisia juomia ja että huomattava osa näistä on laskettava kohtuullisiksi käyttäjiksi jo 16-vuotiaina.*⁸⁴

Erkki Haran (kok) mukaan 16 vuotta olisi sopiva ikäraja. Hänen mukaansa ”on kysymys siitä, miten nuorisoon kasvatusmielessä suhtaudumme: heihin luottamustamme osoittaen vai heitä yksinomaan suojellen.”⁸⁵

Moni edustaja koki etenkin nuorison holhoamisen vahingolliseksi. Siihen asti harjoitettu holhoava politiikka johti tämän ajattelutavan perusteella kyvyttömyyteen hallita alkoholinkäyttöä. Alkoholista oli tehty kielletty hedelmä, minkä vuoksi suhde siihen oli helposti vinoutunut. Toisaalta monet edustajat ajattelivat, että nuoret eivät ole kypsiä ottamaan vastuuta alkoholinkäytöstään. Niinpä lainsäätäjän velvollisuus on kantaa vastuunsa ja rajoittaa nuorten mahdollisuuksia alkoholin nauttimiseen.

Vaikka valtaosa puheenvuoron pitäjistä piti hyvänä maaseudun asettamista tasavertaiseen asemaan kaupunkien kanssa alkoholin saatavuuden suhteen, osa edustajista esitti maaseudun

⁸² Pöytäkirja 1968, 562.

⁸³ Pöytäkirja 1968, 563.

⁸⁴ Pöytäkirja 1968, 669.

⁸⁵ Pöytäkirja 1968, 675.

suojelemista painottaneita mielipiteitä. Toivo Antila (kepu) oli huolissaan maaseudun tulevaisuudesta:

Oluen saannin helpottaminen myös maaseudulla merkitsee juopottelun lisääntymistä. Varsinkin keskiolut on vaarallista. Sen avulla päästään hyvään alkuun ja lähdetään hakemaan väkevempiä silloin, kun ollaan vielä siinä kunnossa, että Alkoholiliike suostuu myymään.⁸⁶

Tällaista ajattelua vastusti voimakkaasti Aulis Juvela (skdl), jonka mukaan maaseudun asema oli alkoholin suhteen jyrkästi eriarvoinen kaupunkeihin nähden. *“Suoraan sanoen nykyinen alkoholilakimme pitää kaupunkilaisia parempina ja luotettavampina alkoholin käyttäjinä kuin maaseudun ihmisiä.”⁸⁷*

Joka tapauksessa vain muutamassa puheenvuorossa maaseutuun suhtauduttiin holhoavasti ja alkoholin myyntipaikkojen määrän moninkertaistumista pidettiin huonona asiana. Valtaosa puheenvuoron pitäjistä piti maaseudun asettamista tasa-arvoisempaan asemaan alkoholin jakelun suhteen hyvänä asiana.

Maaseudun alkoholiongelmat nousivat keskusteluun myös 2000-luvulla, ja edelleen muutama edustaja oli huolissaan alkoholin saatavuuden lisääntymisestä. Hanna Halmeenpää (vihr) jopa toivotti kollegansa tervetulleiksi maaseudulle katsomaan, millaisia alkoholin aiheuttamia ongelmia sieltä löytyi.⁸⁸

Toisaalta alkoholin riittävää saatavuutta harvaanasutuilla seuduilla pidettiin tärkeänä. Johtopäätökset uuden lain vaikutuksista poikkesivat kuitenkin toisistaan. Lappilainen kansanedustaja Markus Mustajärvi (vas) oli tyytyväinen, kun lähikauppoihin oli tulossa vahvempia juomia. Enää ei tarvitsisi lähteä vaikkapa 150 kilometrin päähän juomia hakemaan.⁸⁹ Itäsuomalainen kansanedustaja Hannu Hoskonen (kesk) oli vastaavasti huolissaan maaseudun Alkojen häviämisestä lakimuutosten seurauksena. Hän uskoi vahvempien juomien siirtymisen kauppoihin näivettävän maaseutukeskusten Alkot.⁹⁰

Keskustelussa saivat paljon huomiota niin kutsutut limuviinat eli sekoitejuomat, jotka olivat tulossa kauppoihin nelosoluiden ohella, kun valmistustavan rajoituksista oltiin luopumassa. Anneli Kiljunen

⁸⁶ Pöytäkirja 1968, 671.

⁸⁷ Pöytäkirja 1968, 664.

⁸⁸ Pöytäkirja 140/2017, 56.

⁸⁹ Pöytäkirja 89/2017, 12.

⁹⁰ Pöytäkirja 89/2017, 67.

(sdp) vetosi asiantuntijoiden huoleen limuviinon vaikutuksesta lasten ja nuorten alkoholinkäyttöön ja kysyi peruspalveluministeri Annika Saarikolta (kesk): *”kuinka te tulette vaikuttamaan siihen, ettei nuorten alkoholinkäyttö [Puhemies koputtaa] tule lisääntymään, kuten eri asiantuntijat ovat nyt tämän lain seuraukseksi arvioineet?”*⁹¹ Perussuomalaisten Mika Niikko (ps) oli huolissaan siitä, ettei laskuun kääntynyt nuorten alkoholinkäyttö kääntyisi uudelleen nousuun limuviinon myynnin vapauttamisen myötä.⁹² Samasta asiasta huolta kantoivat myös Eeva-Johanna Eloranta (sdp) ja Merja Mäkisalo-Ropponen (sdp)⁹³.

Piia Kauma (kok) halusi luottaa nuoriin. He eivät enää käyttäneet alkoholia edeltäneiden sukupolvien tavoin. Hän toi esiin melko tuoreita tilastoja: *”nuorten päihteidenkäyttöä selvittäneen eurooppalaisen ESPAD-tutkimuksen tulokset ovat monella tavoin positiivisia: 22 vuotta sitten, eli vuonna 1995, 10 prosenttia suomalaisista 16-vuotiaista, eli 9.-luokkalaisista, oli kokonaan raittiita. Pari vuotta sitten eli 2015 sama luku oli jo 26 prosenttia eli yli neljäsosa.”*⁹⁴

Mielenkiintoisen näkökulman toi esiin edustaja Sinuhe Wallinheimo (kok), sillä hän koki, että myös naisiin kohdistui erityistä holhoamista keskustelussa ”limuviinon” mainonnasta: *”jos tilavuusraja nousee, naisille suunnattu markkinointi tekeekin näistä juomasekoituksista aivan toisella tavalla vaarallisia.”*⁹⁵

Kysymys limuviinoista herätti muutamissa edustajissa huolen erityisesti nuorten kyvystä välttää alkoholijuomien houkutuksia. Tarpeen nuorten suojelemisesta voi nähdä holhoavana. Keskustelu muistutti vuoden 1968 keskustelua kielletystä hedelmästä. Liberaalimman politiikan puolustajat pitivät tällaista ajattelua vahingollisena ja arvostelivat sanan limuviina käyttöä. He kokivat sen harhaanjohtavaksi, kun puhuttiin alle 5,5 tilavuusprosentin alkoholijuomista. Nuorison todettiin myös tutkimusten perusteella käyttävän aiempia sukupolvia vähemmän alkoholia, ja moni edustaja uskoikin, että suomalainen alkoholikulttuuri oli muuttumassa parempaan suuntaan.

3.3 Yksilönvapauden ja eurooppalaisen juomatavan diskurssi

Eduskunnan täysistuntokeskusteluissa suomalainen juomatapa nähtiin usein humalahakuisena ja väkivaltaa sekä sosiaalisia ongelmia aiheuttavana. Sen sijaan juomatapoihin tuli monien

⁹¹ Pöytäkirja 89/2017, 7-8.

⁹² Pöytäkirja 89/2017, 9.

⁹³ Pöytäkirja 89/2017, 30 – 31 ja 51.

⁹⁴ Pöytäkirja 89/2017, 24.

⁹⁵ Pöytäkirja 140/2017, 5.

kansanedustajien mielestä hakea mallia muualta. Eurooppalainen juomatapa on käsitteenä hyvin tulkinnanvarainen, mutta sille pyrittiin täysistuntokeskusteluissa hakemaan jonkinlaista hahmoa. Vuonna 1968 alkoholilakivaliokunnan puheenjohtaja L. A. Puntila (sdp) pyrki jo avauspuheenvuorossaan kuvailemaan kohtuullisempaa juomatapaa:

Niissä maissa, joissa alkoholijuoma on luonnontuotteina päivittäin saatavana ja joissa juoman väkeväminen on harvinaisempaa, juomatapa on kohtuullisempi ja johtaa miedomman juoman hitaamman vaikutuksen vuoksi harvemmin rajuun käyttäytymiseen. Kaiken lisäksi vanhoissa viinimaissa kehittynyt juomatapa valistustason kohotessa hillitsee liiallista alkoholinkäyttöä. Niissä hankitaan alkoholin käyttötottumus jo varhaisessa vaiheessa ja alkoholin kulutus henkeä kohti saattaa olla - kuten esimerkiksi Ranskassa - lähes kymmenkertainen Suomeen verrattuna, mutta viinimaissa ovat myös käyttäytymistavat kehittyneet, ja päihtyneenä esiintymistä pidetään yleensä paheksuttavana.⁹⁶

Pitkässä puheenvuorossaan Puntila tasapainoili jälleen yksilön oman vastuun ja alkoholinkäytön vaaroihin liittyvien kieltojen välillä. Hän päätyi edelleen johtopäätökseen, että kieltojen sijasta yksilön vapaus ja vastuu ovat suojelun sijaan oikea tapa suhtautua alkoholinkäyttöön:

Tuskin syyllistyn liialliseen yleistyksen, jos totean hallituksen ehdotusta alkoholilakivaliokunnassa tutkittaessa johtoajatuksena olleen: miten siinä on suhtauduttu yksilöön, häntä liiallisesta alkoholinkäytöstä uhkaaviin vaaroihin, yksilön vapautteen määrätä omasta kohtalostaan, hänen velvollisuuteensa niin käyttäytyä, ettei aiheuta vaaraa tai häiriötä kanssaihmisilleen [...] Emme voi alastomien kieltojen avulla suojella yksilöä, edes nuorisoa, hankkimasta kokemusta alkoholin vaikutuksesta. Meidän on lähdettävä valistustason kohoamisen kartuttamasta vastuuntunnosta.⁹⁷

Alkoholipolitiikan liberalisoimiseen perustuva linja näkyikin keskusteluissa vahvasti. Sen mukaista politiikkaa onkin pyritty pääsääntöisesti toteuttamaan viimeistään 1960-luvulta lähtien. Ajatuksena on ollut, että kielto- ja rajoitusjärjestelmä on johtanut suomalaisten humalajuopottelun lisääntymiseen. Aulis Juvela (skdl) maalasi tällaista kuvaa puheenvuorossaan:

[K]ielto- ja rajoitusjärjestelmä on jo aikansa elänyt, loppuun käytetty ja että siihen asetetut toiveet humalajuopottelun estäjänä ovat oleellisesti pettäneet. Alkoholismia ei Suomessa ole sen enempää kuin muuallakaan, mutta humalajuopottelu on kautta aikain sävyttänyt suomalaisten

⁹⁶ Pöytäkirja 1968, 554.

⁹⁷ Pöytäkirja 1968, 555.

*juomatapoja hyvin voimakkaasti [...] Väitetään, että maallamme on suhteellisesti laskien maailmanennätys juopumuspidätyksissä.*⁹⁸

Uutta keskiolutlakia perusteltiin sillä, että Suomessa siirryttäisiin miedompiin alkoholijuomiin, ja voimakas humalahakuisuus vähenisi tätä kautta. Rainer Virtanen (skdl) kiteytti ajatuksen seuraavasti: *“Keskioluen vapaampi kauppa lisää sen käyttöä, mutta sillä tulee olemaan myös vaikutus, että siirrytään miedompiin juomiin, mihin hintapolitiikallakin on tähän asti pyritty.”*⁹⁹ Jälkeenpäin tuli todistetuksi, että tämä tavoite ei toteutunut, vaan alkoholin kokonaiskulutus lähti voimakkaaseen nousuun, kun lisääntynyt oluenkulutus tuli muun kulutuksen päälle eikä vähentänytkään väkevempien juomien kulutusta.¹⁰⁰

Mahdollisuus miedontaa alkoholinkäyttöä sai kritiikkiä vuoden 1968 eduskuntakeskusteluissa. Edustaja Tyyne Paasivuori (sdp) vetosi niin kutsuttujen olutmaiden esimerkkiin: *“Erityisesti on vakuutettu, että johtamalla ihmisiä oluen käyttöön heitä ohjataan käyttämään nimenomaan miedompia juomia. Kokemukset olutmaista kuitenkin puhuvat vallan toista.”*¹⁰¹ Mielenkiintoista on, että hänen puoluetoverinsa Sakari Knuutila (sdp) piti olutmaana pidetyn Tsekkoslovakian esimerkkiä rohkaisevana, kun lapset ja nuoret tottuivat varhain suhtautumaan luonnollisesti oluen käyttöön.¹⁰²

Myöskään ajatus yksilönvapaudesta ei ollut alkoholikysymyksen kohdalla kaikkien mieleen. Katri-Helena Eskelinen (kepu) vetosi kansamme pienuuteen: *“On sanottu, että jokainen vastatkoon itsestään ja että omaksi vahingokseen jokainen sortuu. Meillä ei ole pienenä kansana varaa tähän. Meillä ei ole oikeutta olla vastaamatta lähimmäisistämme.”*¹⁰³

Omanlaisensa keskusteluteema liittyi Ruotsiin, joka oli päättänyt tuoda keskioluet kauppoihin pari vuotta aiemmin. Alkoholilakivaliokunta oli käynyt hakemassa Ruotsista kokemuksia. Moni edustaja oli kuitenkin sitä mieltä, että Ruotsin lakimuutos on epäonnistunut. Tämän toi esiin muun muassa Uuno Voutilainen (sdp): *“Myöskin Ruotsin kokeilut [keskioluen osalta] tehtiin suuren innostuksen vallassa muutama vuosi sitten, mutta mitä enemmän aikaa kuluu, sitä murheellisemmaksi käy yleiskuva.”*¹⁰⁴ Samaa mieltä olivat myös Katri-Helena Eskelinen (kepu) ja Toivo Antila (kepu), joka kertoi Ruotsin joutuneen turvautumaan hintapolitiikkaan eli alkoholiverojen nostamiseen, kun kulutus nousi yllättävän paljon.¹⁰⁵

⁹⁸ Pöytäkirja 1968, 664.

⁹⁹ Pöytäkirja 1968, 561.

¹⁰⁰ Piispa 1997, 252 – 255.

¹⁰¹ Pöytäkirja 1968, 668.

¹⁰² Pöytäkirja 1968, 669.

¹⁰³ Pöytäkirja 1968, 566.

¹⁰⁴ Pöytäkirja 1968, 558.

¹⁰⁵ Pöytäkirja 1968, 670.

Aune Salama (sdp) vetosi Ruotsin esimerkin perusteella logiikkaan, joka muistuttaa niin kutsuttua porttiteoriaa; miedommista juomista siirrytään vähitellen vahvempiin:

*Olut on Ruotsissa osoittautunut juuri sellaiseksi alkoholitapaa luovaksi juomaksi, jollaiseksi se on muistakin maista tunnettu. Niin nuorista kuin toisaalta naisistakin se saattaa näyttää vain viattomalta seurustelujuomalta, jossa ei mikään vaara piile, mutta se raivaa järkähtämättömästi tietä muidenkin alkoholijuomien käytölle [...] Niinhän Ruotsissakin nyt parin olutvapauden vuotena oluen käyttö on kasvanut suuresti, mutta minkään muun alkoholijuoman käyttö ei ole vähentynyt.*¹⁰⁶

Keskustelu Ruotsin esimerkistä ei ollut laantunut vuoteen 2017 mennessä, vaan erityisesti tiukemman alkoholipolitiikan kannattajat vertasivat Suomen tilannetta mielellään Ruotsiin. Ruotsissa laskettiin vähittäiskaupassa myytävien alkoholijuomien prosenttirajaa 3,5 prosenttiin jo 1970-luvun aikana. Tapani Töllä (kesk) vetosi tähän esimerkkiin, kun Suomessa oltiin uudelleen nostamassa prosenttirajaa: *“Meillä paljon puhutaan, että pitää ottaa mallia Ruotsista. Miksi tässä asiassa ei oteta mallia sieltä?”*¹⁰⁷ Prosenttirajan laskua Ruotsin tasolle esitti Antero Laukkanen (kd).¹⁰⁸

Peter Östman (kd) kiinnitti huomiota niihin negatiivisiin vaikutuksiin, jotka aiheutuisivat hallituksen esittämästä vahvempien alkoholijuomien vapauttamisesta vähittäiskauppojen myytäväksi. Hän vertasi Suomea, Ruotsia ja Norjaa, joissa *”kansanterveys on pitkään ollut yksi alkoholipolitiikan kulmakivistä.”* Hänestä Suomi oli valitsemassa erilaisen suunnan. Hän ihmetteli, olivatko suomalaiset jotenkin viisastuneet alkoholinkäytössään.¹⁰⁹

Juha Rehula (kesk) käänsi asian niin päin, että ruotsalaiset ja norjalaiset tulisivat seuraamaan Suomen lakimuutosten vaikutuksia tarkasti *“eikä vähiten terveystaloudellisista syistä.”*¹¹⁰ Rkp:n Veronica Rehn-Kivi laajensi näkökulmaa toteamalla, että muualla Euroopassa kiristettiin alkoholipolitiikkaa. Hän ihmetteli, miksi Suomi oli tekemässä päinvastoin ja kyseli, halusiko Suomen hallitus ottaa tämänkaltaisen vastuun, vai onko se miettinyt asiaa loppuun asti.¹¹¹ Eurooppalainen juomakulttuuri oli prosenttikorotuksen vastustajien mukaan tiukentumassa samalla, kun Suomi oli liberalisoimassa politiikkaansa. EU-maissa yleistynyttä alkoholipolitiikan tiukentamista esitteli Sari Essayah (kd):

¹⁰⁶ Pöytäkirja 1968, 562.

¹⁰⁷ Pöytäkirja 89/2017, 21.

¹⁰⁸ Pöytäkirja 89/2017, 37.

¹⁰⁹ Pöytäkirja 89/2017, 8.

¹¹⁰ Pöytäkirja 89/2017, 75.

¹¹¹ Pöytäkirja 89/2017, 7.

Tutkimusten mukaan alkoholin saatavuuteen tai verotukseen vaikuttavat muutokset EU-maissa menivät vuotta 2012 edeltävinä vuosina 69 tapauksessa rajoittavaan — huom. rajoittavaan — suuntaan ja vain 14 tapauksessa liberalisoivaan suuntaan. Eli tämä on se eurooppalaisen alkoholipolitiikan suunta. Täällä annetaan ymmärtää, että Euroopassa ollaan menossa kohti liberaalimpaa suuntaa.¹¹²

Keskustelu yksilönvapaudesta ja juomatavoista muodostui vuoden 2017 debatissa kaikkein laajimmaksi. Alkoholihaittojen yhteiskunnallista merkitystä korostaneet edustajat painottivat yhteistä vastuuta kulutuksen ja sitä kautta haittojen rajoittamiseksi ja vetosivat pohjoismaiseen malliin. Liberalisointia kannattaneet edustajat näkivät kontrollipolitiikan rajoittavan yksilöiden vapautta nauttia esimerkiksi oluista mahdollisimman helposti ja monipuolisesti. He vetosivat mielellään pohjoismaisittain poikkeukselliseen Tanskaan ja muihin vapaamman alkoholikulttuurin maihin.

Yksilönvapautteen liittyvän asetelman kiteytti alkupuheenvuorossaan peruspalveluministeri Annika Saarikko (kesk): *”miten me arvostamme ja arvotamme esimerkiksi aikuisen yksilönvapautta päättää tekemisistään suhteessa niihin riskeihin, jotka hän toivottavasti tietoisesti ottaa. [Susanna Huovinen: Ja yhteiskunta maksaa!]”*¹¹³ Edustaja Huovisen (sdp) välihuuto kuvastaa hyvin yhteiskunnan rajoittamispyrkimysten ja yksilönvapauden välistä ristiriitaa. Tapani Tölli (kesk) tiivisti oman näkemyksensä yksilön vapaudesta ja vastuusta: *”mutta kun sitä vastuuta ei se yksilö pysty kantamaan, se jää meidän yhteiseksi vastuuksi, haittavaikutusten merkitys koko maan tasolla on miljardeja, eikä se yksilö pysty sitä kantamaan.”*¹¹⁴

Sari Sarkomaa (kok) vetosi siihen, ettei juututtaisi prosenttikeskusteluun, vaan suomalaisten nuorten rohkaisevan esimerkin mukaan luotettaisiin siihen, että juomakulttuuri voi muuttua.¹¹⁵ Antti Lindtman (sdp) oli *”samaa mieltä siitä, että tavoite olisi siirtyä kohti eurooppalaisempaa kulttuuria.”* Hänen mukaansa silti jopa hallitus itse arvioi, että suunniteltu uudistus veisi juomista pois ravintoloista koteihin ja kaduille, jolloin tavoite juomatapojen muutoksesta ei edistyisi.¹¹⁶ Myös Tuomo Puumala (kesk) toivoi, että *”saisimme Suomeen luotua aidon eurooppalaisen ravintolakulttuurin.”*¹¹⁷ Liberaalia politiikkaa kannattaneet pitivät rohkaisevana, että edellisen vuosikymmenen aikana erityisesti nuoret olivat vähentäneet alkoholin käyttöään. Tiukemman politiikan kannattajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että kulutuksen vähentyminen johtui useista alkoholiveron korotuksista. Tämä on hyvä esimerkki argumenteista, joissa tilasto- tai tutkimustietoa tulkittiin omaa näkemystä tukevalla tavalla.

¹¹² Pöytäkirja 140/2017, 48.

¹¹³ Pöytäkirja 89/2017, 4.

¹¹⁴ Pöytäkirja 89/2017, 20.

¹¹⁵ Pöytäkirja 89/2017, 6.

¹¹⁶ Pöytäkirja 89/2017, 13.

¹¹⁷ Pöytäkirja 89/2017, 15.

Suomalaisen juomatavan käsite on vaikea, ellei mahdoton määritellä. Käsitettä voi pitää jopa myyttisenä. Usein ajatellaan, että suomalainen viinapää on altis humalahakuiselle juomiselle, joka johtaa herkästi perheväkivaltaan ja muihin väkivaltarikoksiin. Anders Adlercreutz (rkp) uskoi, ettei suomalainen juomatapa ollut mikään geeneihin sidottu tosiasia:

*Toinen kysymys on sitten se, onko meissä suomalaisissa jokin geeni, joka tekee alkoholista meille jotenkin erityisen vaikean asian. Onko niin, että me emme ikinä tule oppimaan? Onko niin, että jokin vimma vie meidät automaattisesti aina pullon ääreen? Haluaisin uskoa, että näin ei ole.*¹¹⁸

Myös hänen puoluetoverinsa Stefan Wallin (rkp) kyseenalaisti tämän käsityksen:

*Totta kai voisi heittäytyä fatalistiseksi ja ajatella, että me suomalaiset olemme auttamattomasti geneettisesti kelvottomia omaksumaan normaalia arkipäiväistä suhtautumista alkoholiin, että biologia ja historia ovat tuominneet meidät tämmöiseen elinkautiseen epämukavuuteen alkoholin suhteen.*¹¹⁹

Wallinin mukaan ainoa keino muuttaa vallitsevaa kulttuuria "on ottaa lisää askeleita hitaasti, vastuullisesti mutta määrätietoisesti ja johdonmukaisesti tällä liberalisoinnin kivisellä polulla."¹²⁰ Samoin ajatteli Sari Raassina (kok), jonka mukaan "käsiteltävänä oleva lakiuudistus tukee alkoholikulttuurin muutosta kohti miedomprien alkoholijuomien käyttöä."¹²¹ Huomionarvoista on, että keskiolutilakia säädettäessä yleisesti uskottiin, monista varoituksista huolimatta, että mietojen juomien tarjonnan lisääminen vähentäisi väkevien juomien kulutusta. Näin ei silloin käynyt, mutta liberaalin politiikan kannattajat uskoivat edelleen vuonna 2017, että tällainen muutos voisi tapahtua.

Myös eurooppalaisen juomatavan käsite kyseenalaistettiin. Näin teki muun muassa Juha Rehula (kesk):

*Kertokaa minulle, mikä on se eurooppalainen alkoholikulttuuri, joka meidän Suomessa pitäisi kirjoittaa lain muotoon. Kertokaa minulle, mikä on se kulttuuri, joka pykälien kautta kirjoitettaisiin suomalaiseksi lainsäädännöksi.*¹²²

¹¹⁸ Pöytäkirja 89/2017, 30.

¹¹⁹ Pöytäkirja 89/2017, 72.

¹²⁰ Pöytäkirja 89/2017, 72.

¹²¹ Pöytäkirja 140/2017, 57.

¹²² Pöytäkirja 89/2017, 75.

Tästä virisi keskustelu, jossa kyseltiin käsitteen määrittämisen perään. Toimi Kankaanniemi (ps) kyseli, ”*onko se norjalaisten ja ruotsalaisten malli vai saksalaisten vai italialaisten vai venäläisten?*”¹²³ Sinuhe Wallinheimo (kok) oli valmis hakemaan mallia Tanskasta. Sen esimerkki näytti, että Pohjoismaissa voi menestyä eurooppalainen malli, johon myös Suomi voisi suuntautua. Wallinheimon mukaan Tanskassa ”*yli 18-vuotiaat saavat ostaa 16,5-prosenttista alkoholia kellon ympäri eli 24/7. Kuitenkin Tanskassa kokonaiskulutus on pienempi kuin Suomessa.*”¹²⁴ Edustaja Jari Ronkainen (ps) kuvasi eurooppalaista mallia vielä konkreettisemmin ja toivoi myös viinejä ruokakauppoihin:

*Olisin itse valmis vielä esitettyä vapaampaan politiikkaan ja sallimaan myös viinit ruokakauppoihin. Edes näiden muutosten myötä emme olisi vielä samassa tilanteessa kuin muualla Euroopassa, jossa maitokaupan hyllyltä saa jopa väkijuomia. Alkoholipolitiikan vapauttamisen aika on otollinen. Suomen tulevaisuus eli nuorisomme näyttää meille mallia.*¹²⁵

Hannu Hoskonen (kesk) vei keskustelun kansainvälisen vertailun tasolle:

*Mutta kun Suomessa on suomalainen alkoholikulttuuri, niin en minä sitä pidä millään lailla huonona asiana. Jos otetaan maailman mittapuussa vertailukohtia, niin jos mennään vaikka islamilaisiin maihin, miten siellä toimii alkoholipolitiikka, otetaanko sieltä esimerkkiä, taikka sitten Yhdysvalloista, missä on kaikki vapaata?*¹²⁶

Simon Elo (sin) otti Pohjoismaista esiin pienen yksittäisen esimerkin: ”*Tiedän, että Tanskaan kuuluvilla Färsearilla alkoholia voi ostaa vain paikalliselta lentokentältä. Onko tämä nyt se suunta, mihin Suomen pitäisi mennä? Ei varmasti.*”¹²⁷ Elo ihmetteli myös lähinnä monien vasemmistopuolueiden ja vihreiden edustajien osalta, mihin näiden liberaali arvomaailma on hävinnyt tämän kysymyksen kohdalla:

Vapaamielisiksi itseään kutsuvien vapaamielisten vapaamielisyys päättyy näköjään siihen, kun käsittelyssä on alkoholilaki — poikkeuksena arvostamani edustaja Mustajärvi, joka käytti hienon puheenvuoron. Omantunnonvapauteni puitteissa uskon, että me emme ole enää tällaisen vahvan holhoamisen tarpeessa: kieltolaista, viinakorteista ja alkoholitarkastajista on aika jättänyt. Vuonna 95 hyväksyttiin kauppoihin lonkerot ja siiderit. No, yhä tässä ollaan hengissä, yhä väännetään

¹²³ Pöytäkirja 89/2017, 76.

¹²⁴ Pöytäkirja 89/2017, 79.

¹²⁵ Pöytäkirja 89/2017, 55.

¹²⁶ Pöytäkirja 140/2017, 21.

¹²⁷ Pöytäkirja 140/2017, 34.

*samoista asioista, [Sirpa Paatero: Aika monta tuhatta ei ole!] ja tuntuu hyvin erikoiselta, että tällainen maltillinen 0,8 prosentin nosto aiheuttaa näin kovan väännön.*¹²⁸

Seuraava sitaatti Elon puheenvuorosta oli ainoa, jossa vapaamman kulttuurin etuja kuvailtiin suorastaan henkilökohtaisella intohimolla. Muilta osin puheenvuorot pysyttelivät ylätasolla ja käsittelivät alkoholikysymystä yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Keskustelussa ei kuvailtu omaa suhdetta alkoholinkäyttöön, vaikka valtaosalle edustajista alkoholi oli varmasti tuttu asia. Simon Elo intoutui kuvailemaan värikkäästi, mitä hyvää nelosoluiden tulo ruokakauppaan toisi tullessaan.:

*A-oluen salliminen päivittäistavarakauppoihin oli yksi omista vaaliteemoistani, ja kyllä se maltaalta maistuisi, että saataisiin tämäkin hyvä uudistus lasiin kuohumaan. Pils- ja lager-tyyppiset oluet saataisiin tällä 5,5 prosentin rajalla maistumaan siltä, mitä ne parhaimmillaan voivat olla. Nimenomaan silloin haetaan kuluttajanakin laatua eikä niinkään määrää. Pieni askel oluelle mutta suuri askel vapaudelle.*¹²⁹

Vaikka keskustelussa kyseltiin vihreiden ja vasemmiston liberaalin maailmankuvan perään, moni liberaalimpaa alkoholipolitiikkaa kannattanut opposition edustaja oli hiljaa. Olisiko mahdollista, että oppositiossa olleet puolueet kokivat kysymyksen nakertavan hallitusta sisältä päin ja siksi jättivät puheenvuoronsa pitämättä taktisista syistä? Vaikeneminen on diskurssianalyysin kannalta usein yhtä olennaista kuin näkemysten esiin tuominenkin. Niinpä havainto vihreiden ja vasemmiston edustajien haluttomuudesta puolustaa yksilönvapauksia alkoholipolitiikan osalta on merkittävä.

Hanna-Kaisa Heikkinen (kesk) vetosi kotien ja liikenteen turvallisuuteen haastaessaan yksilönvapaudella perusteltua liberaalimpaa alkoholipolitiikkaa: ”*yksilönvapautta on myös vapaus saada tuntea olevansa turvassa niin kotona kuin esimerkiksi liikenteessä, ja kyselytutkimusten mukaan muiden ihmisten alkoholinkäytöstä johtuvien haittojen kokeminen on Suomessa muita Pohjoismaita yleisempää.*”¹³⁰ Heikkinen kuvaili myös sosiaali- ja terveyssektorin kustannuksia ja alkoholihaittojen aiheuttamaa poliisin resurssien tuhlaamista.¹³¹

Sari Essayah (kd) kärjisti ilmeisen tarkoituksellisesti liberaalin politiikan logiikkaa: Jos ajatus on se, että ”*pitäisi olla jokaisella oma valta päättää, minkälaisia ja minkä prosentin vahvuisia alkoholijuomia käyttää*”, tällaisen liberaalin linjan mukaan pitäisi ajatella myös, että jokaisen täytyisi itse vastata

¹²⁸ Pöytäkirja 89/2017, 15.

¹²⁹ Pöytäkirja 89/2017, 81.

¹³⁰ Pöytäkirja 89/2017, 23 – 24.

¹³¹ Pöytäkirja 89/2017, 39 – 40.

aiheutuneista kustannuksista.¹³² Essayihin kuvaaman loogisen ristiriidan vuoksi Vesa-Matti Saarakkala (sin) piti liberaalia alkoholipoliitikkaa Suomen kaltaisessa maassa mahdottomana:

*Juuri siksi, että yhteiskuntamme takaa kaikille veronmaksajilta rahat keräämällä sosiaali- ja terveyspalvelut, Suomen alkoholipoliitikkaan ei mielestäni voida soveltaa klassisen liberalismiin periaatteita. Teoria on teoria ja käytäntö on käytäntö. Alkoholien liikkakäyttö ei ole vain yksilön oma asia, vaan vähintäänkin julkisen sosiaali- ja terveystoimen takia se on isossa kuvassa koko kansan asia.*¹³³

Yksilönvapaus ja vastuu ovat politiikassa usein vastakkain. Keskustelua eurooppalaisesta ja suomalaisesta juomatavasta vaikeutti se, että näiden käsitteiden määrittelyminen on hyvin vaikeaa ja monitulkintaista. Kun edustajat lisäksi pyrkivät tulkitsemaan faktoja omaa näkökulmaansa tukevalla tavalla, voi todeta, että keskustelussa vastakkaista mieltä olleet edustajat eivät löytäneet yhteistä näkemystä edes tähän diskurssiin liittyvistä keskeisistä käsitteistä. Laajasti yhtä mieltä oltiin lähinnä siitä, että juomista pitäisi ohjata ravintoloihin. Lakiesityksen näkökulmasta sekään ei johtanut yksimielisyyteen, sillä prosenttirajan korotusta vastustaneet edustajat ihmettelivät, miksi kaupasta pitäisi saada vahvempia juomia, jos kotona juomista haluttiin siirtää ravintoloihin.

3.4 Kaupan ja panimoteollisuuden diskurssi

Panimoteollisuus ja kauppa ovat hyötäneet merkittävästi alkoholipoliitikan liberalisoinnista, kun oluen kulutus on kasvanut sen myötä merkittävästi. Silti vuoden 1968 eduskuntakeskusteluissa keskiolutlakia voimakkaasti kannattaneen panimoteollisuuden intressi jäi yllättävän vähälle huomiolle. Lakiuudistusta niin ikään kannattaneen vähittäiskaupan näkökulma jäi kokonaan vaille huomiota. Ainoastaan alkoholilakivaliokunnan puheenjohtaja L. A. Puntilan (sdp) puheenvuorossa mainittiin neutraalisti kotimainen panimoteollisuus: *“Väkevien juomien rinnalle on kehitetty kokonaan kotimaisella pohjalla oleva mallasjuomateollisuus, ja osan viinien tarpeestakin tyydyttää oma teollisuus.”*¹³⁴

Kaksi panimoteollisuutta kritisoinutta puheenvuoroa pidettiin. Edustaja Sylvi Saimo (kepu) valitteli sitä, että television käyttäminen valistustoimintaan alkoholikysymyksessä oli jäänyt vähäiseksi, ja sen sijaan *”olutteollisuudella ei ole ollut puutetta propagandavaroista, joita se on myös osannut*

¹³² Pöytäkirja 140/2017, 46.

¹³³ Pöytäkirja 140/2017, 49.

¹³⁴ Pöytäkirja 1968, 554.

*käyttää valtion varoista tuetun valistus- ja kasvatustyön tyhjäksi tekemiseksi.*¹³⁵ Tyyne Paasivuori (sdp) valitti, että keskioluen vapauttamisen ohella panimoteollisuus jäisi yksityisiin käsiin. Hän olisi toivonut, että hallitus olisi selvittänyt olutmonopolin siirtämistä valtion hallintaan. Lisäksi hän totesi suorasukaisesti: *"Keskioluen vapauttamisen takana siis ovat olleet yksityiset panimoteollisuutta edustavat piirit."*¹³⁶ Mielenkiintoista oli, että keskioluen vähittäismyynnin vapauttamista kannattaneet eivät pitäneet ollenkaan esillä kaupan tai teollisuuden näkökulmia. Voidaan kysyä, kokivatko edustajat elinkeinoelämän intressien esillä pitämisen jollain tavalla kiusallisena argumenttina.

Myöskään vuonna 2017 alkoholipolitiikan liberalisointia kannattaneet eivät nostaneet juurikaan esiin panimoteollisuuden ja kaupan intressejä. Poikkeuksena tästä oli pienpanimoiden etujen puolustaminen. Heti esittelypuheenvuorossaan peruspalveluministeri Annika Saarikko (kesk) toi esiin hallituksen esityksessä olleen käsityöläisöluiden myynnin mahdollistamisen suoraan valmistuspaikalta:

*Merkittävää tässä laissa — tänä erikoisoluiden ja pienten yrittäjien aikakautena — on myös se, että uutena asiana määrittelemme käsityöläisöluet, joita niiden valmistajat saavat myydä suoraan valmistuspaikalta. Tämä on ollut pitkään puheenaiheena. Pienen panimon tuotteina eli niin sanottuina käsityöläisöluinä pidettäisiin lähtökohtaisesti maltaista käymisen avulla valmistettuja, vahvuudeltaan enintään 12-prosenttisia alkoholijuomia.*¹³⁷

Myös Esko Kiviranta (kesk) ja Krista Mikkonen (vihr) pitivät pienpanimoiden oikeutta myydä tuotteitaan suoraan tilalta hyvänä asiana. Mikko Savola (kesk) piti tätä jopa kaikkein tärkeimpänä asiana lakiuudistuksessa: *"Ennen kaikkea pienpanimoiden asemaa parannetaan ja ulosmyyntioikeus sallitaan. Nämä ovat kiistatta niitä tärkeitä asioita."*¹³⁸ Vaikka Krista Mikkonenkin (vihr) kannatti pienpanimoiden aseman parantamista, hän näki, että laki on valmisteltu volyymitaan suuren olutteollisuuden intressistä käsin: *"On myös hyvä huomata, että laki on tehty ennen kaikkea suurten panimoiden ja ulkomaisten panimoiden ehdoilla, ei ensisijaisesti kotimaisten pienpanimoiden ehdoilla."*¹³⁹ Hänen mukaansa vähittäismyynnin alkoholiprosentin korottaminen hyödyttäisi suuria ja ulkomaisia panimoita.¹⁴⁰ Myös edustaja Päivi Räsänen (kd) oli sitä mieltä, että *"elinkeinoelämä [ja] panimoteollisuus kiittävät siitä, että heillä myynti kasvaa."*¹⁴¹

¹³⁵ Pöytäkirja 1968, 650.

¹³⁶ Pöytäkirja 1968, 668.

¹³⁷ Pöytäkirja 89/2017, 3 – 4.

¹³⁸ Pöytäkirja 89/2017,31.

¹³⁹ Pöytäkirja 89/2017, 62.

¹⁴⁰ Pöytäkirja 89/2017, 71.

¹⁴¹ Pöytäkirja 140/2017, 66.

Harri Jaskari (kok) oli pienpanimoiden aseman parantamisen kannalla, mutta tuotteiden myymistä rajoitettiin hänen mielestään turhan yksityiskohtaisesti: *”Ja sitten nämä pienet käsityöläispanimot. Aika mielenkiintoinen rajoite, että per käsityöpanimo voi olla yksi myyntipaikka koko yrityksellä ja sen täytyisi olla valmistuspaikan yhteydessä.”*¹⁴² Jani Mäkelä (ps) kummasteli, miksi kaikille pienpanimotuotteille ei tarjottu jakelukanavaa vähittäiskauppoihin, nimittäin *”hallituksen esitys nostaisi tätä prosenttia vain 5,5:een eikä 8,5:een, kuten olisi hyvin voitu tehdä.”*¹⁴³

Suurten panimoyritysten sijaan puolustettiin siis lähinnä pienpanimoiden mahdollisuuksia myydä omia tuotteitaan. Tätä kannattivat sekä prosenttikorotuksen kannattajat että osa sitä vastustaneista. Koettiin pienpanimot käsityöläisluineen sympaattisempina kuin isot ulkomaalaisomistuksessa olevat panimot? Suurtenkin panimoiden puolustaminen olisi ollut relevanttia esimerkiksi työllisyyden kohentamisen kannalta. Keskustelussa sen sijaan kritisoitiin lakiesitystä panimoteollisuuden etujen ajamisesta monissa puheenvuoroissa. Työllistämisenäkökulmakin käännettiin Merja Mäkisaloroposen (sdp) puheenvuorossa aivan eri asentoon:

*Olen puhunut tästä lakiesityksestä paljon sosiaali- ja terveystoimen henkilöstön kanssa, ja monet heistä ovat todenneet olevansa samaa mieltä muun muassa Panimoliiton kanssa siitä, että kyllä tämä lakiesitys lisää työtä — nimittäin heidän työtään. Sosiaali- ja terveystoimen työntekijät eivät kuitenkaan halua lisää työtä, kun heillä on työtä jo muutenkin ihan liikaa.*¹⁴⁴

Sari Tanus (kd) syytti joitakin edustajia, kuitenkin heitä nimeltä mainitsematta, elinkeinoelämän etujen ajamisesta: *”Bisnes ja raha työntävät joitakin toimijoita ja edustajia puhumaan muutoksen puolesta”*. Hän toi esiin Lääkäriliiton näkemyksen, jonka mukaan päivittäistavarakaupan ja panimoteollisuuden tukeminen vähittäismyyntiä lisäämällä ei riitä perusteluksi altistaa väestö alkoholinäytön lisääntymiselle, eikä siitä aiheutuville haitoille.¹⁴⁵

Tapani Tölli (kesk) toi esiin, että Panimoliitto kannatti voimakkaasti lakiesitystä.¹⁴⁶ Hänen puoluetoverinsa Juha Rehula (kesk) kertoi vahvasta painostuksesta tietyiltä tahoilta:

Kun täällä puhuttiin liitoista, niin minä en jätä kenellekään epäselvää, ketä tarkoitan: puhun Panimoliitosta, Kaupan liitosta [...] Heillä on ollut omat intressinsä tämän lain valmistelun aikana, lausuntojen aikana, ja tuntuupa ihan viime päivien kokemuksella, että nuo voimat, jotka ovat olleet

¹⁴² Pöytäkirja 140/2017, 36.

¹⁴³ Pöytäkirja 89/2017, 20.

¹⁴⁴ Pöytäkirja 89/2017, 19.

¹⁴⁵ Pöytäkirja 89/2017, 41 ja 43.

¹⁴⁶ Pöytäkirja 89/2017, 78.

*vaikuttamassa osaltaan lain valmisteluun ja hallituksen esityksenkin viimeisiin muotoihin, tulevat jatkamaan tasan siihen päivään asti, kun tämä laki menee eduskunnassa läpi, ja todennäköisesti vielä hieman sen jälkeenkin.*¹⁴⁷

Tarja Filatov (sdp) jatkoi arvostelua ja toi esille lain perustelujen ja lakimuutoksen aiheuttamien vaikutusten välistä ristiriitaa:

*[P]erustelut sekä laissa että tässä mietinnössä, jonka sosiaali- ja terveysvaliokunta on tehnyt, ovat saaneet ne ihmiset, jotka ajattelevat, että alkoholipolitiikka on sosiaali- ja terveyspolitiikkaa, mutta pykälät ovat saaneet ne ihmiset, jotka ajattelevat, että alkoholipolitiikka on kauppa- ja elinkeinopolitiikkaa.*¹⁴⁸

Panimoteollisuuden lisäksi myöskään kaupan intressejä ei juuri puolustettu. Haluttiinko muihin argumentteihin keskittymällä jopa peittää yhden tai kahden intressitahon vaikutusvaltaa asiassa? Taustalla oli joka tapauksessa paljon vähittäiskaupan ja panimoteollisuuden lobbausta. Sari Sarkomaa (kok) puolusti puheenvuorossaan sentään pieniä syrjäseudun kauppia: *“Tilavuusprosenttirajan nostolla on myös positiivisia talous- ja työllisyysvaikutuksia. Tuosta valikoimien laajentamisesta hyötyisivät kaupan alan toimijoista kaikkein eniten haja-asutusalueiden pienet kaupat.”*¹⁴⁹ Koettiin pienien kauppia puolustaminen jotenkin hyväksyttävämpänä kuin suurten ketjujen, jotka tosiasiallisesti eniten hyötyivät prosenttirajan korotuksesta? Sarkomaan puheenvuorossa näytti toimivan sama logiikka kuin pienpanimoiden puolustamisessa.

Kaupan näkökulmaa laajemmin rohkeni puolustaa vain Timo Heinonen (kok), jonka puheenvuoro välihuutoineen osoittaa, kuinka eri näkökulmista edustajat asiaa katsoivat. Välihuutajia olivat prosenttirajan korotusta vastustaneet Hanna Halmeenpää (vihr) ja Hanna-Kaisa Heikkinen (kesk). Tämä debattikin osoittaa, että monet edustajat käyttivät asiantuntijoina vain omaa näkökulmaansa tukevia tahoja:

Eli kuluttajakäyttäytyminen muuttuisi merkittävästi, tuonti vähenisi ja itse asiassa tutkimuksen mukaan, selvityksen mukaan, ihmiset vaihtaisivat tämän lainsäädännön jälkeen väkevistä miedompiin juomiin. Minun mielestäni se on hyvä. [Hanna Halmeenpää: Kuka asiantuntija on näin sanonut?] — Selvitys, joka on tehty päivittäistavarakaupan toimesta, kertoo sen, että...

¹⁴⁷ Pöytäkirja 89/2017, 76.

¹⁴⁸ Pöytäkirja 140/2017, 34.

¹⁴⁹ Pöytäkirja 140/2017, 2.

*[Välihuutoja] — Te, edustaja Heikkinen, seuraatte vain tiettyjä asiantuntijoita. [Hannakaisa Heikkinen: Niin sinäkin! — Naurua] — Kyllä.*¹⁵⁰

Kotimaisen teollisuuden ja kaupan myyntiä vähentää matkustajatuonti erityisesti Virosta. EU:n sisämarkkinoilta poistettiin matkustajatuonnin määrälliset tuontirajoitukset vuonna 2004. Tämän myötä matkustajatuonnin etenkin Virosta pelättiin kasvavan ja Suomi reagoi tähän alkoholiveron alennuksilla. Suomessa oli puhuttu paljon niin kutsutusta Viron viinarallista. Viro oli tehnyt kuitenkin veronkorotuksia ja suunnitteli niitä lisääkin. Susanna Huovinen (sdp) piti matkustajatuonnista puhumista erikoisena:

*Matkustajatuonnista on puhuttu paljon tämän lakiuudistuksen yhteydessä, mutta se on vain yksi osa alkoholipolitiikkaa, ja sen nostaminen keskiöön perusteluna tuntuu hieman omituiselta, kun tiedämme, että Virossa on tehty ja ollaan tekemässä lukuisia veronkorotuksia. Eikö olisi, arvoisa ministeri, ollut paikallaan odottaa näiden veronkorotusten vaikutuksia ennen kuin olisi kiirehditty tähän esitykseen? [Sari Sarkomaa: Eli asetettu tuonti keskiöön?]*¹⁵¹

Myös Vesa-Matti Saarakkala (sin) vähätteli matkustajatuonnin merkitystä.¹⁵² Samoin Päivi Räsänen (kd) kummasteli asiaa: *”No, tätä esitystä on perusteltu myös vastauksena matkustajatuonnin myötä menetettyihin verotuloihin. Kuitenkin matkustajatuonti tänä vuonna on ollut laskusuunnassa, toisin kuin täällä kokoomuksen puheenvuoroissa väitettiin.”*¹⁵³

Antti Kaikkonen (kesk) näki kuitenkin matkustajatuonnin merkittävänä perusteluna prosenttirajan korotuksen puolesta: *”Mutta varmasti vääntöä tulee tästä 5,5 prosentista. Vaakakupissa siinä on tietysti erilaisia asioita. Toisella puolella, ainakin itse näen sen, Viron viinaralli vähenee.”*¹⁵⁴ Samaa mieltä oli Mikko Savolakin (kesk). Hänen toiveensa oli, että Viron ja Latvian matkustajatuontia voitaisiin lakiesityksellä suitsia.¹⁵⁵ Viron korotettua alkoholiveroaan tuonti Latviasta oli noussut myös keskusteluun.

Piia Kauma (kok) totesi, että erityisesti panimotuotteiden kohdalla myynnin kasvu on suurta, ja uskoi ilmiön säilyvän Viron alkoholiverojen korotuksista huolimatta.¹⁵⁶ Myös Jukka Kopra (kok) ja Sari Sarkomaa (kok) painottivat matkustajatuonnin lisääntymistä, jos lakia ei muutettaisi. Sarkomaan

¹⁵⁰ Pöytäkirja 140/2017, 53.

¹⁵¹ Pöytäkirja 89/2017, 10.

¹⁵² Pöytäkirja 89/2017, 49 ja Pöytäkirja 140/2017, 6.

¹⁵³ Pöytäkirja 89/2017, 33.

¹⁵⁴ Pöytäkirja 89/2017, 14.

¹⁵⁵ Pöytäkirja 89/2017, 31.

¹⁵⁶ Pöytäkirja 89/2017, 59.

mukaan vahvuusrajan noston oli arvioitu vähentävän etenkin mietojen juomien rajakauppaa.¹⁵⁷ Sinuhe Wallinheimo (kok) teki perusteellisen hintavertailun omien näkemystensä tueksi:

Tämä Viron veronkorotus, josta nyt paljon puhutaan, on mielenkiintoinen ilmiö, sillä tällä hetkellä Virossa esimerkiksi nelosolutkori maksaa 17 euroa. Kaikkien näiden veronkorotusten jälkeen se maksaa 20 euroa. Suomessa se tällä hetkellä maksaa 50 euroa. Minun mielestäni on vaarallista puhua siitä, että nämä kaikki Viron veronkorotukset sitten jollain lailla muuttaisivat tätä kokonaiskuvaa.¹⁵⁸

Matkustajatuonti pysyy jatkossakin merkittävänä seikkana, kun Suomen alkoholiveron tasoa pohditaan. Jos vero on korkea, valuu suurempi osa alkoholiin käytettävistä rahoista erityisesti Viroon ja Latviaan. Tämänkään asian merkittävydestä eri linjoilla olleet kansanedustajat eivät päässeet yksimielisyyteen. Omaa näkökulmaa puolustettiin tulkitsemalla matkustajatuonnin vaikutusta sopivaan suuntaan. Viinarallin merkitystä korostivat prosenttirajan korotusta kannattaneet edustajat, ja sen merkitystä pitivät pienempänä korotusta vastustaneet kansanedustajat.

3.5 Saatavuuden ja hinnan diskurssi

Alkoholituotteiden hinnan ja saatavuuden sääntely on viime vuosikymmeninä ollut alkoholipoliittisessa tutkimuksessa ja keskustelussa keskeisimpiä teemoja. Käytännössä hintaa säännellään verotuksen keinoin, ja saatavuuteen liittyy olennaisesti esimerkiksi keskustelu valmistustavasta ja prosenttirajasta, joilla säännellään vähittäiskaupassa myytävien alkoholijuomien kulutusta. Samoin Alkon myymälöiden määrä sekä matkustajatuonti vaikuttavat alkoholijuomien saatavuuteen ja hintaan.

Jo vuoden 1968 keskusteluissa kansanedustajat esittivät jonkin verran argumentteja saatavuuden ja hinnan näkökulmasta. Tosiasia oli, että uusi alkoholilaki ja erityisesti keskiolutlaki olivat muuttamassa alkoholijuomien saatavuutta radikaalisti. Huolensa tästä toi esille Aune Salama (sdp):

Entä millaiseksi tilanne muuttuu, jos vielä ns. keskiolut vapautetaan? Kerrotaan, että ainakin "tusinatuhatta", 12000, oluen jakelupistettä nähtävästi tulisi lähivuosina avattavaksi [...] tosiasia on, että tämän ehdotuksen toteutuessa olutta tulee olemaan joka puolella saatavana.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Pöytäkirja 89/2017, 60 ja Pöytäkirja 140/2017, 2.

¹⁵⁸ Pöytäkirja 89/2017, 67.

¹⁵⁹ Pöytäkirja 1968, 562.

Myös aukioloajat herättivät keskustelua. Kaupoista keskiolutta tulisi saamaan aikaisemmin aamulla ja myöhemmin illalla kuin Alkon liikkeistä oli siihen asti saatu. Katri-Helena Eskelinen (kepu) toi asian esille alkoholiriippuvaisten näkökulmasta:

Jo nyt ovat kauppaliikkeet auki ainakin 8:sta aamulla ja tulossa lienee lakiesitys aukiolon laajentamisesta. Käytännön alkoholipolitiikassa se merkitsee sitä, että alkoholinkäytön kierteeseen joutunut saa kaupasta krapulaansa uutta lääkettä, eikä myöhäisellä illallakaan ole estettä uuden ostamiselle.¹⁶⁰

Toivo Antila (kepu) toi esille hintasäätelyn verotuksen keinoin kulutuksen pitämiseksi alhaisella tasolla: *”alkoholijuomien kulutus on pyrittävä pitämään mahdollisimman vähäisenä. Hintapolitiikka on paras keino kulutuksen rajoittamiseksi.”¹⁶¹*

Käsittelyssä olleessa alkoholilaissa esitettiin uutena keinona valmisteverotusta, jolla pyrittäisiin säätelemään alkoholin kokonaiskulutusta. Kerttu Saalasti (kepu) uskoi, että sen avulla voitaisiin ohjata kulutusta miedompiin juomiin. Hänen mukaansa monissa muissa maissa tätä oli jo sovellettu, ja se oli havaittu toimivaksi keinoksi: *”Valmisteverotusta soveltaen voidaan nimittäin verotus suorittaa hyvin tarkasti. Verotus kohdistuu lievänä miedompiin juomiin, mutta raskaana väkeviin juomiin.”¹⁶²*

Vuoden 2017 keskusteluissa saatavuus ja hinta olivat keskeisiä teemoja. Heti avauspuheenvuorossa peruspalveluministeri Annika Saarikko (kesk) esitti saatavuuden ja hinnan kaikkein tärkeimmiksi välineiksi haittojen vähentämisen näkökulmasta. Saarikko puolustautui välihuudossa esitettyyn kritiikkiin mainitsemalla hallituksen esittämän alkoholiveron korottamisen eli käytännössä pyrkimyksen vähentää kulutusta hintasääntelyllä:

Saatavuus ja hinta ovat edelleenkin tutkitun tiedon valossa tärkeimmät tekijät siinä, miten alkoholinkulutus ja siitä seuraavat haitat yhteiskunnassamme määräytyvät. [Tuula Haatainen: Minkä takia tätä ei nyt noudateta?] Tähän liittyen hallitus on tehnyt toisaalla erillisen päätöksen alkoholiveron korottamisesta.¹⁶³

Välihuudon esittäneen Tuula Haataisen (sdp) mukaan keskeisin ongelma uudessa lainsäädännössä saatavuuden lisääntymisen näkökulmasta olivat kauppoihin tulevat vahvemmat oluet ja niin kutsutut

¹⁶⁰ Pöytäkirja 1968, 564.

¹⁶¹ Pöytäkirja 1968, 670

¹⁶² Pöytäkirja 1968, 653.

¹⁶³ Pöytäkirja 89/2017, 4.

limuviinat. Hän vetosi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen asiantuntemukseen: ”*THL:n tietojen mukaan ja tilastojen mukaan suomalaiset saavat kuluttamastaan alkoholista 90 prosenttia oluen kautta, ja nyt pelkona on se, että vähittäiskauppojen hyllyt alkavat täyttyä nimenomaan tästä vahvemmassa oluesta.*” Hän uskoi, että keskiolut jäisi marginaaliin, kun nelosoluesta tulisi sisäänheittotuote. Samalla tavallisten ihmisten nauttima alkoholimäärä nousisi salakavalasti ja haitat lisääntyisivät.¹⁶⁴

Myös Li Andersson (vas) varoitteli siitä, että vahvemmat juomat ruokakaupoissa nostaisivat kokonaiskulutusta, koska hinta alenisi ja sosiaaliset yhteiskunnalliset ja terveydelliset ongelmat lisääntyisivät.¹⁶⁵ Saman huolen toi esiin myös Krista Mikkonen (vihr).¹⁶⁶ Päivi Räsänen (kd) nosti esiin läheisensä alkoholinkäytöstä kärsineen ihmisen kokemuksen ja toi mielenkiintoisella tavalla esiin vuoden 1969 keskiolutlain vaikutuksen alkoholinkulutukseen:

*Lapsuutensa alkoholitiperheessä elänyt Ani Kellomäki hämmästelee Helsingin Sanomissa, miten alkoholilain uudistuksessa sivuutetaan selvää tutkimustietoa, ja hän toteaa näin: 'Minä ja kymmenentuhannet muut olemme maksaneet ja maksamme velkaa vuoden 69 alkoholilain uudistuksesta.' Silloinhan keskiolut tuli ruokakauppoihin ja kulutus lisääntyi runsaasti. Ja hän jatkaa: 'Jos nyt tehdään muutoksia, joilla helpotetaan alkoholin saatavuutta, pitäisi samalla resursoida esimerkiksi tulevaisuuden mielenterveyshoitoon, niin että tämän päivän lapset saisivat apua sitten aikuisina siihen, kun heidän vanhempansa ovat käyttäneet liikaa alkoholia.' [...] Keskioluen vapauttaminen 69 ei vähentänyt väkevien juomista, millä sitä perusteltiin, vaan lisäsi kokonaiskulutusta ja haittoja.*¹⁶⁷

Räsänen toi esille myös laajempaa kuvaa erilaisten alkoholipoliittisten toimenpiteiden vaikutuksesta kokonaiskulutukseen. Alkon monopoliasemaa vuonna 1995 purkaneet lakimuutokset nostivat alkoholin kokonaiskulutusta. Samoin kävi, kun Matti Vanhasen hallitus alensi alkoholiveroa vuonna 2003 peräti 30 prosentilla. Räsänen mukaan tuolloin arvioitiin, että veronkorotus aiheuttaisi suurin piirtein 600 alkoholikuolemaa vuodessa. Ennustus toteutui hänen mukaansa sellaisenaan. Sen sijaan vuoden 2008 jälkeen kokonaiskulutus, haitat ja kuolleisuus vähentyivät. Myös nuorten alkoholinkäyttö vähentyi. Räsänen näkemys oli, että viisi veronkorotusta ja mainontaan tehdyt rajoitukset olivat toimineet.¹⁶⁸ Myös Tapani Töllä (kesk) vetosi vuoden 1969 keskiolutlain seurauksiin:

¹⁶⁴ Pöytäkirja 89/2017, 4 – 5.

¹⁶⁵ Pöytäkirja 89/2017, 15.

¹⁶⁶ Pöytäkirja 89/2017, 15.

¹⁶⁷ Pöytäkirja 89/2017, 32.

¹⁶⁸ Pöytäkirja 89/2017, 32 – 33.

On verrattu kieltolakia, joka kumottiin vuonna 32, ja monia muita asioita historiasta. Minäkin otan yhden: Vuonna 1969 tuotiin keskiolut kauppoihin. Sehän oli merkittävä päätös, ja silloin kerrottiin, että tämä ei lisää kulutusta, mutta näin jäljestäpäin tarkasteltuna kulutuksen kasvu vuoden 69 jälkeen, eli koko alkoholinkulutuksen kasvu, oli valtava. Siirryttiin kokonaan eri tasolle, ja keskeinen tekijä oli se, kun tuotiin keskiolut kauppoihin.¹⁶⁹

Pekka Puska (kesk), joka esiintyi varsin näkyvästi prosenttirajan korottamista vastaan, esitti, että kulutuksen lisääntyminen toistuisi keskiolutlain aiheuttamalla tavalla myös uuden lain myötä:

Suomalaisten alkoholista tulee noin puolet oluesta, jota myydään lähes 6 000 myyntipisteessä ja lain hyväksymisen jälkeen jopa lähes 13 000 pisteessä. Jos samoille hyllyille tulee vahvempaa olutta ja vielä halvemmalla, on suurta älyllistä epärehellisyyttä väittää, että alkoholinkulutus ei lisääntyisi.¹⁷⁰

Edellä kuvattua ajatusta alkoholin kokonaiskulutuksen kasvun vääjäämättömyydestä vastaan asettui useampi kansanedustaja. Mari-Leena Talvitie (kok) antoi toisenlaisen esimerkin viime vuosilta:

Puheenvuoroissa on tänäänkin kuultu moneen kertaan, että alkoholinkulutusta määrittelevät alkoholin saatavuus ja hinta. Kaupassa myytävien juomien saatavuus kasvoi viime vuonna merkittävästi, kun kaupan aukioloaikoja säätelevä lainsäädäntö purettiin kokonaan. Myyntiaikaa tuli lisää laskennallisesti kaikkiaan 650 tuntia, ja sen olisi pitänyt näkyä suoraan kulutuksen kasvuna. Siitä huolimatta kotimaankaupan alkoholin myynti ei kasvanut vaan väheni, samoin kuin anniskelumyynti.¹⁷¹

Edustaja Markku Pakkanen (kesk) piti erikoisena ajatusta, että kaikki keskioluen juojat siirtyisivät automaattisesti nelosoluen juojiksi. Jos alkoholiprosentti olisi tärkein tekijä juomissa, kaikki joisivat hänen mukaansa kossua.¹⁷² Harri Jaskari (kok) mainitsi esimerkin anniskeluravintoloista:

Sitten toinen kysymys tästä kulttuurista, tästä kulttuurikysymyksestä, minkä ihmeen takia ravintoloissa on sitä kolmos- ja nelosolutta: Ainoastaan 13 prosenttia ottaa sitä nelosolutta. Siellähän on nyt molemmat vaihtoehdot. Te kuvittelette, että sen jälkeen kun tulee vähän vahvempia oluita, niin kaikki ottavat sen sitten kaupassa.¹⁷³

¹⁶⁹ Pöytäkirja 89/2017, 78.

¹⁷⁰ Pöytäkirja 89/2017, 35.

¹⁷¹ Pöytäkirja 89/2017, 64.

¹⁷² Pöytäkirja 140/2017, 18.

¹⁷³ Pöytäkirja 140/2017, 19.

Ministeri Saarikko (kesk) esitti kuitenkin hallituksen omana näkemyksenä sen, että prosenttirajan korotus *”tulee lisäämään alkoholin kulutusta ja siten lisäämään haittoja. Yhdessäkään puheenvuorossa ei hallitus enkä minä vastuuministerinä, joka tästä kokonaisuudesta vastuun kannan, ole kertaakaan väittänyt tästä faktasta mitään muuta. [Susanna Huovinen: Näin se on, ja ministeri on tässä suorasanainen!]”*¹⁷⁴

Oman keskustelunsa synnytti myös hallituksen sisällä sovittu oikeus saada äänestää omantuntonsa mukaan prosenttirajan korotuksen puolesta tai sitä vastaan. Erityisesti keskustan sisällä vahvempien juomien tulo kauppoihin oli aiheuttanut voimakasta vastustusta. Niinpä eduskuntaryhmien puheenjohtajat olivat sopineet, että lakia säädettäessä äänestettäisiin ensin prosenttirajaa koskevista ehdotuksista, minkä jälkeen kaikki hallituspuolueiden edustajat sitoutuisivat kannattamaan alkoholilain kokonaisuudistusta. Näin myöhemmin myös tapahtui, ja äänestyksen voitti prosenttirajan nostoa puoltava esitys. Kalle Jokinen (kok) kiisti, että mistään omantunnonvapaudesta olisi sovittu:

*Näin ei kuitenkaan ole. 20.6. tätä kuluvaan vuotta hallitusryhmien sopimuksessa, neuvottelutuloksessa, joka on silloin myös julkisuuteen tiedotusvälineille annettu, tästä kohdasta lukee, että tiedostetaan, että joillain edustajilla on ensimmäisessä käsittelyssä vaikeuksia tukea 5,5-tuotteiden tuloa vähittäiskauppaan. Tässä ei mainita mitään vapaista käsistä eikä omastatunnosta, mutta tiedostamme tämän tilanteen. [Välihuutoja]*¹⁷⁵

Hanna-Kaisa Heikkisellä (kesk) oli toisenlainen käsitys. Hän näki, että nyt kaikilla edustajilla oli vapaus esittää oma kantansa lakimuutoksiin liittyen:

*Olen todella iloinen siitä päätöksestä, minkä kesällä hallituspuolueitten ryhmyrit tekivät, että tässä asiassa annetaan kansanedustajille vapaat kädet. Arvoisa puhemies, tuo tarkoittaa sitä, että jokainen edustaja täällä salissa, niin hallituksessa kuin oppositiossa, omin kasvoin ja omalla sormen painalluksellaan ottaa kantaa siihen, mitä mieltä hän on tulevasta alkoholipolitiikasta.*¹⁷⁶

Simon Elo (sin) käytti tietynlaista kiristysruuvia ottaessaan tässä yhteydessä esille hallituksen esityksen alkoholiveron korottamisesta: *”Varsin selväksi on tehty julkisuudessakin se, että jos tämä 5,5 prosentin hallituksen esitys tilavuusprosentista kaatuisi eduskunnan päätöksellä, niin*

¹⁷⁴ Pöytäkirja 140/2017, 26.

¹⁷⁵ Pöytäkirja 140/2017, 8.

¹⁷⁶ Pöytäkirja 140/2017, 41.

*veronkorotusta ei tule.*¹⁷⁷ Hallitus oli päättänyt lakiuudistuksen yhteydessä toteutettavasta veronkorotuksesta, jolla pyrittäisiin rajoittamaan kulutuksen kasvua. Sikäli saatavuuden ja hinnan merkitys kulutuksen säätelemisessä oli otettu huomioon jo valmisteluvaiheessa.

Alkoholijuomien saatavuuden ja hinnan sääntelystä muodostui vilkas keskustelu vuonna 2017. Tiukemman alkoholipolitiikan kannattajat vetosivat tutkimustietoon, jonka mukaan tämä sääntely oli tehokkain tapa puuttua alkoholihaittoihin ennaltaehkäisevästi. Saatavuuden helpottamisesta seuraavaa haittojen lisääntymistä eivät kaikki pitäneet automaationa. Tällainen vääjäämätön syy-seuraussuhde kyseenalaistettiin, osin kokemusperäisellä ajattelulla, osin tilastotiedoista tehdyillä tulkinnoilla. Hallitus kuitenkin myönsi omassa esityksessään lisääntyvät haitat, mutta normien purkamisen nimissä haluttiin lisätä vapauksia tälläkin uhalla.

3.6 Kansanterveyden ja kansantalouden diskurssi

*“Alkoholin käyttö merkitsee kaikissa maissa vaaraa kansan terveydelle, työn tuottavuudelle, liikenneturvallisuudelle ja aiheuttaa moninaisia sosiaalisia ongelmia.”*¹⁷⁸ Näin totesi Kerttu Saalasti (kepu) puheenvuorossaan eduskunnan alkoholilakia ja keskiolutlakia koskeneessa lähetekeskustelussa vuonna 1968. Kansanterveys ja kansantaloudelle aiheutuneet kustannukset olivat merkittäviä keskusteluteemoja sekä keskiolutlakia että vuoden 2017 alkoholilain kokonaisuudistusta säädettäessä. Uno Voutilainen (sdp) kantoi erityistä huolta nuorista alkoholismiin sairastuneista ihmisistä:

*Enenevää huomiota on kiinnitettävä niiden ihmisten, tuhansien nyt jo olevien, auttamiseen, jotka ovat lain mukaisista nautintoaineista, ennen kaikkea alkoholijuomista, sairastuneet ja ovat hoidon tarpeessa. Kysymys on juuri useinkin nuorista ihmisistä, joilla on vielä tulevaisuus edessään ja tahtoa itselläänkin päästä jaloilleen. Näitä ihmisiä on autettava.*¹⁷⁹

Edustaja Paavo Niinikoski (kepu) kuvaili tarkasti alkoholin vaikutusta ihmisen suorituskykyyn niin työssä kuin liikenteessäkin. Hän erotti oluen muista alkoholijuomista sillä perusteella, että se ei aiheuta niin paljon käyttäytymismuutoksia, vaan lähinnä raukeutta ja passiivisuutta. Hän kuitenkin totesi:

¹⁷⁷ Pöytäkirja 140/2017, 23.

¹⁷⁸ Pöytäkirja 1968, 651.

¹⁷⁹ Pöytäkirja 1968, 558.

*Oluen merkitys alkoholismiin synnyttäjänä on ollut viime aikoina selvitysten kohteena [...] saatujen tulosten mukaan alkoholijuomien laadulla, väkevät, viini tai olut, ei ole ratkaisevaa merkitystä alkoholismiin kannalta. Kokonaiskulutuksen määrä 100 %:n alkoholiiksi laskettuna sen sijaan on olennainen tekijä.*¹⁸⁰

Katri Kaarlonen (kepu) esitti myös huolensa siitä, että lakimuutokset lisäisivät haittoja ja vaurioita merkittävästi. Hän totesi, että uudistusta kannattavatkin myönsivät tämän. Hän puuttui lisäksi yhteiskunnalle aiheutuviin kustannuksiin, jotka seuraisivat työttömyyden, rikosten ja alkoholismiin sekä perhe-elämän ongelmien lisääntymisestä. Hän puuttui myös rattijuoppouteen: *”Rattijuoppouden seurauksista eivät joudu kärsimään vain asianosaiset vastuuttomat yksilöt, vaan myöskin syyttömät muut tiellä liikkujat ja heidän omaisensa.”*¹⁸¹ Myös useat muut edustajat puhuivat alkoholismiin aiheuttamista vaaroista liikenteessä. Sakari Knuutilan (sdp) ja Mikko Asunnan (kok) mukaan liikenteen lisääntyminen ja yhteiskunnan yleinen teknistyminen vaativat erityistä vastuullisuutta alkoholipolitiikalta.¹⁸²

Työne Paasivuori (sdp) ihmettelikin, miksi alkoholilakivaliokunta oli poistanut mietinnöstään hallituksen esitykseen sisältyneen periaatteen, *”jonka mukaan alkoholista aiheutuvien haittojen ja vaurioiden torjumiseen pyritään nimenomaan rajoittamalla alkoholijuomien käyttöä mahdollisimman vähiin”*. Tästä aiheutui hänen mukaansa ihmishenkien menetyksiä ja elinikäisiä invalidisoitumisia *”puhumattakaan suurista aineellisista vahingoista, jotka nekin ovat kipeitä seurauksia paitsi yksityisille ihmisille, koko kansantaloudellemme.”*¹⁸³

Kansanterveys ja kansantalous linkittyivät keskustelussa vahvasti yhteen; alkoholin aiheuttamat haitat lisäävät kustannuksia kansantalouden näkökulmasta. Monissa puheenvuoroissa ennakoitiin, että erityisesti keskioluen vapauttaminen aiheuttaisi lisää ongelmia ja haittoja, joista seuraisi yhteiskunnalle merkittäviä kustannuksia. Valtion ja päätöksentekijöiden vastuuta peräänkuulutettiin, ja alkoholitit nähtiin monissa puheenvuoroissa lähinnä uhreina, joita pitää auttaa.

Alkoholin verottaminen on tuonut valtiolle vuosikymmenten mittaan merkittäviä tuloja. Myös elinkeinoelämälle syntyy merkittäviä tuloja alkoholin valmistuksesta, jakelusta ja myynnistä. Peruspalveluministeri Annika Saarikko (kesk) totesi vuoden 2017 alkoholilain kokonaisuudistusta koskeneessa lähetekeskustelussa, etteivät nämä tulot kuitenkaan riitä kompensoimaan alkoholin

¹⁸⁰ Pöytäkirja 1968, 573.

¹⁸¹ Pöytäkirja 1968, 573.

¹⁸² Pöytäkirja 1968, 669 ja 672.

¹⁸³ Pöytäkirja 1968, 666 – 667.

aiheuttamia terveydellisiä ja sosiaalisia koko yhteiskunnalle aiheutuvia kustannuksia. Prosenttirajan korotuksen suhteen hän vertasi eri näkemyksiä nopeusrajoituksiin:

*Asiaa voisi verrata siihen, että keskustelemme, onko jossain kohdin tieosuutta nopeusrajoitus 60 kilometriä tunnissa vai 80 kilometriä tunnissa. Jotkut kokevat, että yhteiskuntamme on jo valmis ajamaan kahdeksaakymppiä, toiset suhtautuvat varauksella ja näkevät, että 60 kilometriä tunnissa on turvallisempaa.*¹⁸⁴

Päivi Räsänen (kd) kiinnitti huomionsa siihen, että hallituksen esityksessä esitettiin 60 sivua perusteluja siihen, kuinka prosenttirajan korotus aiheuttaa vahinkoa. Räsänen kuvasi vaikutuksia hallituksen selvityksen pohjalta: *“150 alkoholivainajaa lisää vuositasolla, edellyttää esimerkiksi 170 poliisimiehen lisäystä, niin kuin tuolla lukee, työllisyysvaikutukset ovat plus miinus nolla, siis hallituksen oman esityksen mukaan, ja kustannukset yhteiskunnalle kasvavat ja kestävyysvajeen umpeen kurominen vaikeutuu.”*¹⁸⁵

Kritiikin kärki osui muutenkin juuri prosenttirajaan. Pekka Puska (kesk) oli sitä mieltä, että lakipaketti oli virkamiestasolla pätevästi valmisteltu

*lukuun ottamatta alkoholiprosentin korottamista ja limuviinoja koskevaa pykälää, joka tuli ohi valmistelun poliittisen ohjauksen seurauksena. Tämä prosenttiasia, josta nyt varmaan eniten keskustellaan, on, kuten ministeri sanoi, terveys- ja yhteiskuntapoliittisesti ylivoimaisesti tärkein ja haitallinen asia, kuten hyvin laaja lausuntokierros osoitti, ja se tulee tässä salissa torjua.*¹⁸⁶

Myös Antti Rinne (sdp) totesi, että esitys on muuten pätevä, mutta prosenttikorotus on huono ajatus. Hänen mukaansa asiantuntijoiden näkemykset osoittivat tämän selvästi.¹⁸⁷ Keskustelussa kansanterveydestä vaadittiinkin erityisen usein asiantuntijoiden kuulemista. Asiantuntijoihin vedoten edustajat toivat esiin hyvin monenlaisia näkökulmia liittyen kansanterveyteen. Näkökulmia esittelivät prosenttikorotusta vastustaneet tiukemman alkoholipolitiikan kannattajat, kuten seuraavassa Hanna Sarkkinen (vas):

Usein peräänkuulutetaan sitä, että päätöksenteossa pitää kuunnella ja ottaa huomioon asiantuntijat. Nyt meillä edustajilla on todella mahdollisuus tehdä se. Asiantuntijat ovat laajasti

¹⁸⁴ Pöytäkirja 89/2017, 2 ja 4.

¹⁸⁵ Pöytäkirja 89/2017, 13.

¹⁸⁶ Pöytäkirja 89/2017, 9.

¹⁸⁷ Pöytäkirja 89/2017, 24.

*todenneet, että päivittäistavarakaupassa myytävän alkoholin vahvuuden nostaminen on haitallista kansanterveyden ja kansantalouden kannalta.*¹⁸⁸

Myös Tapani Tölli (kesk) vaati asiantuntijoiden kuuntelemista.¹⁸⁹ Tarja Filatov (sdp) jopa myönsi, että oli muuttanut mieltään asiantuntijoiden näkemyksiin perehdyttyään:

*Täytyy tunnustaa, että itse suhtauduin paljon myöntämielisemmin tähän hallituksen esitykseen silloin, kun se tuli tähän taloon. Ajattelin, että no, ei siinä nyt niin kauheasti isoja ongelmia ole, mutta mitä enemmän on kuunnellut asiantuntijoita ja lukenut itse sitä esitystä, niin sitä huolestuneemmaksi on tullut.*¹⁹⁰

Päivi Räsänen (kd) kehotti perehtymään kansainväliseen raporttiin, jos kotimaiset asiantuntijat eivät kelpaisi: *”Toivon, että täällä uskottaisiin OECD:tä, jos ei uskota kansanterveyden asiantuntijoita. OECD:n raportissa suositellaan nimenomaan koko väestöön kohdistuvaa alkoholipolitiikkaa.”*¹⁹¹ Markus Lohi (kesk) vetosi sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintöön. Hän toivoi, että jokainen arvioisi lakiesitystä käyttäen sekä *”sydäntään että järkeä. Minulle sydän sanoo, että ei enää yhtään alkoholikuolemia ja -ongelmia tähän Suomeen, kotimaahan, ja järki sanoo, että ei enää yhtään alkoholista aiheutuvia lisäkustannuksia. Sen takia olen valiokunnan mietinnön kannalla.”*¹⁹² Sosiaali- ja terveysvaliokunta oli ottanut kielteisen kannan prosenttirajan korotukseen.

Myös alkoholikuolemat nousivat vahvasti keskusteluun. Aino-Kaisa Pekonen (vas) ajatteli asiaa heikoimman näkökulmasta, koska seuraukset alkoholiongelmista ovat niin vakavia:

*Minä ajattelen, että vahvempi kestää sen, minkä heikompi vaatii. Eli ne, joilla ei ole ongelmia alkoholin kanssa, voivat hakea jatkossakin vahvemmat alkoholinsa Alkosta. Kaikki tutkimukset osoittavat, että saatavuuden helpottaminen lisää alkoholin haittoja ja alkoholikuolemia. Arvoisa ministeri, emme kai me voi tässä sivistyneessä valtiossa säätää lakia, joka tulee lisäämään kuolemia?*¹⁹³

Myös Markku Laukkanen (kesk) ja Hanna-Kaisa Heikkinen (kesk) nostivat esiin alkoholikuolemat.¹⁹⁴ Pekka Puska (kesk) toi esiin tilastotietoa alkoholin aiheuttamista kuolemantapauksista:

¹⁸⁸ Pöytäkirja 140/2017, 9 – 10.

¹⁸⁹ Pöytäkirja 140/2017, 14.

¹⁹⁰ Pöytäkirja 140/2017, 50.

¹⁹¹ Pöytäkirja 89/2017, 34.

¹⁹² Pöytäkirja 140/2017, 10.

¹⁹³ Pöytäkirja 89/2017, 6.

¹⁹⁴ Pöytäkirja 89/2017, 37 ja 39.

“Kansanterveyden kannalta jäävuoren huippuna ovat lähes 3 000 vuotuista kuolemaa, jotka ovat yli kymmenen kertaa enemmän kuin liikennekuolemat.” Hänen mukaansa yhä useampi ihminen alkoholisoituu, kun alkoholin käyttö lisääntyy.¹⁹⁵

Alkoholin aiheuttamia vakavia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia käsiteltiin useissa puheenvuoroissa. Kristiina Salonen (sdp) pohdiskeli, miksi alkoholista syöpäsairauksien aiheuttajana ei puhuta.¹⁹⁶ Sari Tanus (kd) toi esille raskauden aikaisen alkoholinkäytön yhteyden kehitysvammaisuuteen. Hänen mukaansa *“Suomessa syntyy vuosittain vähän eri tilastojen mukaan 600:sta jopa 3 000:een vauvaa, jotka ovat saaneet sikiöaikana jonkinasteisen alkoholivaurion.”*¹⁹⁷ Myös Aila Paloniemi (kesk) nosti esiin äidin raskaudenaikaisesta alkoholinkäytöstä kärsivät FAS-lapset. Hän kuvasi laajemminkin lasten asemaa alkoholistiperheissä: *“Lapset eivät voi päättää, kuinka paljon heidän vanhempansa tai läheisensä juovat alkoholia, mutta he ovat kuitenkin erittäin usein sijaiskärsijöinä lähisuhde- ja perheväkivallassa, ja taustalla on erittäin usein alkoholi.”*¹⁹⁸

Oman kokemuksensa lapsuudestaan alkoholistiperheessä toi esiin Kari Kulmala (sin). Hän mainitsi, että sadassatuhannessa perheessä lapset kärsivät alkoholihaitoista. Hän toivoi edustajilta kaikesta huolimatta totuuteen pyrkimistä oletuksiin nojaamisen sijaan. Hänen kritiikkinsä kohdistui myös tiukempaa politiikkaa kannattaneisiin edustajiin:

*Erityisesti silloin, kun on niin sanotusti pelastunut viinan kiroilta tai on uskonnollinen tausta, on helppo olla alkoholille kriittinen ja vaatia sitä myös muilta. Itselläni on takana lasinen lapsuus, tiukka körttiläinen kotikasvatus sekä kokemusta poliisityössä alkoholin haitoista. Näillä taustoilla ajatellen on lähes mahdotonta suhtautua alkoholiin neutraalisti. Pysin kuitenkin pysymään puheessani vain totuudessa enkä oletuksissa, joita tänään olemme kuulleet jo ihan riittämiin.*¹⁹⁹

Myös ikäihmisten lisääntynyt alkoholinkäyttö herätti huolta. Aiheen nosti esiin Sari Tanus (kd):

*Kasvavana huolenaiheena on viime vuosina ollut ikääntyvien ihmisten lisääntyvä alkoholinkäyttö. Kolmasosa riskikuluttajista alkoholisoituu eläkeiässä, ja etenkin ikääntyvillä ihmisillä, joilla on toimintakyvyn rajoituksista johtuvia vaikeuksia, alkoholin ongelmakäyttö lisää tapaturmien riskiä, ja lisäksi yli 65-vuotiaiden suhteellinen kuolleisuus alkoholiin on noussut.*²⁰⁰

¹⁹⁵ Pöytäkirja 89/2017, 34 ja 36.

¹⁹⁶ Pöytäkirja 89/2017, 16.

¹⁹⁷ Pöytäkirja 89/2017, 42.

¹⁹⁸ Pöytäkirja 89/2017, 19.

¹⁹⁹ Pöytäkirja 89/2017, 54.

²⁰⁰ Pöytäkirja 140/2017, 74.

Sote-järjestelmälle aiheutuvat kustannukset puhuttivat Mika Niikkoa (ps):

*Alkoholi on taustatekijä todella suuressa osassa esimerkiksi sote-järjestelmämme kustannuksissa, ihmisten pahoinvoinnissa ja nuorten syrjäytymisessä. Me tiedämme, että alkoholihaittojen suorat ja välilliset kustannukset ovat eri arvioiden mukaan 6—7 miljardin euron luokkaa. Tämän lisäksi bruttokansantuotteen kasvua hidastava vaikutus on kaksinkertainen.*²⁰¹

Myös poliisille aiheutuu paljon työtehtäviä alkoholin käytön seurauksena. Merja Mäkisalo-Ropponen (sdp) toi keskusteluun terveiset Hämeen poliisilaitoksen poliisilta Tero Seppäseltä: *"Kun alkoholin saatavuus lisääntyy, lisääntyy myös kulutus. Alkoholinkäytön ja poliisin tehtävien ja tiettyjen rikosten välillä on positiivinen korrelaatio. Eli mitä enemmän alkoholia kulutetaan, sen enemmän se näkyy poliisitehtävinä."*²⁰²

Edeltävien esimerkkien kaltaiset huolia painottaneet puheenvuorot muodostivat valtaosan tämän diskurssin keskusteluista. Edellä esiin nostetut esimerkit ovat luonnollisesti vain pieni osa keskustelusta, jota käytiin alkoholin aiheuttamiin haittoihin liittyen. Kansanterveyden näkökulman saamaan huomioon suhtauduttiin kuitenkin myös kriittisesti joissakin puheenvuoroissa. Ristiriitaiseksi koettiin erityisesti se, että enemmistön oikeutta nauttia alkoholia rajoitetaan ongelmakäyttäjien vuoksi. Esimerkiksi Jani Mäkelä (ps) oli sitä mieltä, että vähemmistössä olevien alkoholiongelmisten näkökulman ei pitäisi rajoittaa enemmistön elämää:

*Sen sijaan, että puututtaisiin näihin vähemmistön kokemuksiin, kiistämättä vakaviin ja olemassa oleviin ongelmiin ja tarjottaisiin niihin, alkoholismiin, apua, pyritäänkin rajoittamaan ja vaikeuttamaan enemmistön elämää, jolla näitä kyseisiä ongelmia ei nyt sitten ole. Se ei johda yhtään mihinkään.*²⁰³

Erääksi mielenkiintoiseksi keskusteluteemaksi muodostui kokoomuksen politiikan haastaminen kansantalouden näkökulmasta. Useat kansanedustajat esittivät kritiikkinsä suoraan tai epäsuorasti kokoomukselle, jonka ajamiksi käsillä olleet lakimuutokset koettiin. Prosenttikorotusta vastustaneet kansanedustajat toivat esille tällaisen politiikan seurauksia kansanterveydelle ja kansantaloudelle. Näin teki esimerkiksi Satu Hassi (vihr):

Minua ihmetyttää suuresti, että kokoomus, joka hyvin paljon puhuu kestävyysvajeesta ja julkisen talouden tasapainosta, on näin railakkaasti valmis ajamaan mallia, josta kaikki asiantuntijat

²⁰¹ Pöytäkirja 89/2017, 45.

²⁰² Pöytäkirja 89/2017, 50 – 51.

²⁰³ Pöytäkirja 89/2017, 72.

*sanovat, että se vähentää meidän kykyämme rahoittaa hyvinvointivaltiota ja lisää [Puhemies koputtaa] sekä sosiaali- ja terveystoimen että poliisin kustannuksia.*²⁰⁴

Myös Antero Laukkanen (kd) esitti kritiikkinsä suoraan kokoomukselle:

*Tämä alkoholilaki on näköjään pieni askel kokoomukselle, mutta suuri askel kansanterveyden heikentymiselle. Täällä on sanottu, että tämä on enemmän elinkeinopolitiikkaa kuin kansanterveyspolitiikkaa. Miksi tällainen järjestys?*²⁰⁵

Keskustan Hanna-Kaisa Heikkinen (kesk) toi esiin tutkimuksen, jossa yritysjohtajat pitivät paljon tärkeämpänä alkoholihaittojen vähentämistä kuin alkoholin saatavuuden vapauttamista. Hänen mukaansa *“Yritysjohtajat tietävät kyllä, miltä näyttää alkoholinkäytön todellisuus suomalaisilla työpaikoilla. Alkoholin takia arvioidaan Suomessa menetettävän vuosittain noin 2 miljoonaa työpäivää, mikä vastaa noin 10 000:ta henkilötyövuotta.”*²⁰⁶ Haastamisesta huolimatta kokoomuksen kansanedustajat eivät nostaneet esiin kansantalouden tai kansanterveyden näkökulmia omissa puheenvuoroissaan, eivätkä he reagoineet keskustelussa saamaansa arvosteluun.

²⁰⁴ Pöytäkirja 140/2017, 11.

²⁰⁵ Pöytäkirja 140/2017, 17.

²⁰⁶ Pöytäkirja 140/2017, 41.

4 Lopuksi

Tutkielman ensisijaisena pyrkimyksenä on nostaa esiin niitä merkityksiä, joita alkoholipolitiikalle on annettu 1960-luvulla ja 2010-luvulla. Toisin sanoen pyrin hahmottelemaan kansanedustajien keskusteluista erilaisia puhetapoja. Arvioin johdannossa suomalaisen alkoholipolitiikan kehityskulun perusteella, että diskurssit muodostuvat ensi sijassa rajoitusten ja vapauden muodostaman jännitteen välille. Pyrin selvittämään myös, onko liberalisointikehitys näkynyt asetelmana, jossa kieltoja korostavat argumentaatiot ovat puolustuskannalla.

Käytyäni läpi vuosien 1968 ja 2017 alkoholipolitiikkaa koskeneet täysistuntokeskustelut muodostin keskusteluteemoista kuusi diskurssia: raittius- ja kieltolakidiskurssin, nuoriso- ja holhousdiskurssin, yksilönvapauden ja eurooppalaisen juomatavan diskurssin, kaupan ja panimoteollisuuden diskurssin, saatavuuden ja hinnan diskurssin sekä kansanterveyden ja kansantalouden diskurssin.

Diskurssianalyysissä tutkijan on tärkeä analysoida myös omaa subjektiivuttaan. Tutkija hahmottaa diskursseja aina myös omista lähtökohdistaan. Olin hahmotellut mielessäni puhetapoja toki jo ennen varsinaisen tutkimusaineiston läpikäymistä, mutta olettamieni teemojen lisäksi eduskuntakeskusteluista nousi esiin myös odottamattomia asioita, kuten raittiuden käsitteen kokeminen leimaavaksi tai huomattava varovaisuus elinkeinoelämän etujen käsittelemisessä.

Keskustelujen perusteella muodostui kuva, että erityisesti suurten kaupan ja panimoteollisuuden yritysten etujen puolustaminen ei ollut hyväksyttyä tai taktisesti viisasta. Samalla kuitenkin oli selvää, että kauppa ja panimoteollisuus hyötyivät merkittävästi lakiuudistuksista ja kannattivat niitä avoimesti. Elinkeinoelämän intresseistä puhuivat käytännössä vain lakimuutoksen vastustajat. Niinpä kaupan ja elinkeinoelämän argumentit jäivät keskustelussa osittain piiloon. Samoin vielä 1960-luvulla laajasti lainsäädäntöprosessiin vaikuttamaan pyrkineen raittiusliikkeen näkemyksiin ei haluttu kovin näkyvästi tukeutua, vaan perusteltiin alkoholinkulutusta rajoittamaan pyrkivää politiikkaa muilla argumenteilla. Tiukka raittiusajattelu näyttäytyi negatiivisessa valossa. Epäonnistuneen kieltolain varjo on pitkä ja se ulottui yhä 2000-luvun alkoholipoliittisiin keskusteluihin.

Tutkielman tavoitteena on myös analysoida, minkä eduskunnan ulkopuolisten vaikuttaja- ja asiantuntijatahojen näkökulmat esiintyvät kansanedustajien puheissa. Vaikka tutkielman varsinaisena pyrkimyksenä ei ollut selvittää eri puoluetustojen vaikutusta edustajien kantoihin, voi yleisluonnehdintana todeta, että lähes kaikkien puolueiden edustajien mielipiteet jakautuivat liberaalimpaa ja rajoittavampaa politiikkaa kannattaviin molemmissa tutkimissani

lainsäädäntöprosesseissa. Kokoomuksesta löytyi aktiivisesti keskusteluun osallistuneita liberaalin politiikan kannattajia eniten. Vuonna 2017 myös monet perussuomalaisten ja sinisen tulevaisuuden edustajista kannattivat avoimesti varsin liberaalia alkoholipolitiikkaa. Keskustapuolueen eli sittemmin Suomen keskustan riveistä sekä sosiaalidemokraateista löytyivät äänekkäimmät tiukemman alkoholipolitiikan kannattajat. Vuoden 2017 prosessissa joukosta erottuivat myös yhtenäisesti rajoittavan politiikan puolesta esiintyneet kristillisdemokraatit. Tarkempi puoluepoliittinen analyysi olisi hyvä lisätutkimuksen aihe.

Alkoholipolitiikka on luonteeltaan niin kutsuttu omantunnonkysymys. Tämä näkyi konkreettisesti vuoden 2017 prosessissa, kun hallituspuolueiden kesken sovittiin omantunnonvapaudesta, joka koski erillistä äänestystä prosenttirajan korotuksesta. Äänestyksessä kaupassa myytävien alkoholijuomien prosenttirajasta monet hallituspuolueiden edustajat äänestivät korotusta vastaan. Keskustelu omantunnonvapaudesta aiheutti paljon tunteita ja siinä käytettiin kovaakin kieltä. Äänestyksessä prosenttirajan korotusta kannattaneet kuitenkin voittivat.

Jo 1960-luvulla mutta varsinkin vuoden 2017 keskusteluissa alkoholipolitiikan liberalisoimista vastustaneet edustajat perustelivat kantaansa ennen kaikkea tutkimustiedolla saatavuuden ja hinnan vaikutuksesta alkoholin kokonaiskulutukseen. Yhtä lailla vedottiin sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden sekä poliisin näkemyksiin alkoholinkäytön vaikutuksista kansanterveyteen sekä yhteiskunnalle aiheutuviin kustannuksiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Suoraviivaista yhteyttä haittojen lisääntymisen ja kulutuksen kasvun välillä myös kyseenalaistettiin. Osa edustajista perusteli kriittisyyttään tällaista syy-seuraussuhdetta kohtaan lähinnä omiin kokemuksiinsa nojaten. Erityisesti 2010-luvulla nuorison keskuudessa vähentyneeseen alkoholin käyttöön liittyen liberaalia politiikkaa kannattaneet vetosivat mielellään tutkimustietoon.

Oma erityinen merkityksensä argumentoinnissa oli Ruotsin toteuttamalla alkoholipolitiikalla. Alkoholilakivaliokunta jopa vieraili Ruotsissa ennen keskiolutlain ja alkoholilain laatimista. Ruotsi toi keskioluet kauppoihin ennen Suomea, mutta laimensi kaupoissa myytävän oluen 1970-luvun lopulla kakkosoluksi, kun alkoholin kokonaiskulutuksen oli todettu kasvaneen odotettua enemmän. Ruotsin esimerkkiin vedottiin usein sekä vuonna 1968 että vuonna 2017. Toisaalta myös Tanskan esimerkkiin vedottiin vuoden 2017 keskusteluissa. Tanskaa pidettiin esimerkkinä liberaalin alkoholipolitiikan onnistumisesta.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että edustajat käyttivät auktoriteetteina ja asiantuntijoina omaa näkökulmaansa tukevia tahoja. Asiantuntijoiden näkemykset nousivat keskustelussa vahvasti esiin erityisesti saatavuudesta ja hinnasta sekä kansanterveydestä puhuttaessa. Vuoden 2017 keskusteluissa useat edustajat kertoivat muuttaneensa kantaansa kriittisemmäksi etenkin

prosenttirajan korotusta kohtaan tutkimustiedon perusteella. Tällaisesta prosessista kertoneet olivat oppositiossa olleiden vasemmistopuolueiden ja vihreiden edustajia. Heidän monissa muissa kysymyksissä liberaalin maailmankuvansa perään myös kyseltiin, mutta näistä puolueista ei kovin montaa lakiuudistusta kannattanutta puheenvuoroa pidetty.

Tutkimuksen tavoitteena oli myös verrata muutoksia, joita on tapahtunut diskursseissa viiden vuosikymmenen aikana vuodesta 1968 vuoteen 2017. Ovatko jotkin argumentit ja puhettavat hävinneet tai muuttuneet? Onko muodostunut uusia puhetapoja?

Raittiusliikkeen vaikutusvalta näytti vähenevän voimakkaasti jo 1960-luvun lainsäädäntöprosessin aikana. Käsite raittius koettiin leimaavana. Mieluummin puhuttiin valistuksesta. 2000-luvulla puhuttiin käytännössä enää ainoastaan valistuksesta ja sen rinnalla kasvatuksesta. Myös holhoaminen oli alkoholipolitiikan keskusteluissa käsitteenä negatiivisesti latautunut. Holhoamisen vaikutusta käsiteltiin molempien lainsäädäntöprosessien aikana. Holhoamisen voi nähdä vastakohtana yksilönvapaudelle, jonka lisääminen on ollut alkoholipolitiikan ohjenuorana viimeisen puolen vuosisadan aikana.

EU-jäsenyyden myötä Suomen alkoholipolitiikka on joutunut uusien haasteiden eteen. Keskusteluun on noussut sen myötä uusia teemoja. Näistä yksi on niin kutsuttu viinarallikeskustelu. Matkustajatuonti etenkin Virosta ja nyttemmin myös Latviasta on lisääntynyt. Tämän vuoksi alkoholiveroa laskettiin 30 prosentilla vuonna 2003. Kokonaiskulutuksen kasvun vuoksi veroa on sittemmin korotettu useamman kerran. Viinarallin vaikutuksia pitivät esillä etenkin liberalisoimista kannattaneet edustajat. Matkustajatuonti pysyy varmasti alkoholipoliittisena keskusteluteemana myös tulevaisuudessa. Suomi haluaa jatkossa käydä keskusteluja Viron ja Latvian kanssa alkoholiverojen kehityksestä, jotta voidaan suunnitella paremmin alkoholipolitiikan kokonaisuutta.

Myös muiden Euroopan maiden alkoholipolitiikan kehitys kiinnosti lainsäätäjiä. Eduskuntakeskusteluissa tuli esille, että yhä useammassa Euroopan maassa alkoholipolitiikkaa on kiristetty viime aikoina Suomen pyrkiessä vapaampaan suuntaan. Eurooppalaisen juomatavan käsite on hyvin monitulkintainen ja epämääräinen. Sen määrittelemine on vaikeaa luonnollisesti myös siitä syystä, että eri maiden alkoholikulttuurit ovat muutoksessa koko ajan kuten mitkä tahansa kulttuurin osa-alueet. Esimerkiksi monien niin kutsuttujen viinimaiden kokonaiskulutus on laskenut voimakkaasti, kun ymmärrys alkoholin terveyshaitoista on lisääntynyt. Suomessa alkoholin kulutus on vastaavasti moninkertaistunut viimeisten viidenkymmenen vuoden aikana. Voi varsin aiheellisesti kysyä, mitä kohti pyrimme, jos Suomen tavoitteena on eurooppalaiset juomatavat.

Joka tapauksessa tosiasia on, että yksilöiden vapauksia lisäämällä on pyritty kohtuullisempiin juomatapoihin. Tämä on ollut alkoholilainsäädännön uudistamisprosessien kantava ajatus. Tällaista politiikkaa myös vastustettiin voimakkaasti molempien prosessien aikana. Kuitenkin enemmistö edustajista kääntyi sekä vuonna 1968 että 2017 kannattamaan vapauksien lisäämistä ja rajoitusten purkamista. 1960-luvulla lakiesitysestä jopa poistettiin tavoite pyrkiä haittojen vähentämiseen, kun taas vuonna 2017 hallitus myönsi lakimuutosten lisäävän haittoja, mutta halusi silti edistää alkoholipolitiikan liberalisoimista. Tavoitteena oli päästä kaikkia koskevista rajoituksista kohti yksilön aiempaa parempia valinnanmahdollisuuksia.

Lähdeluettelo

Painetut lähteet

Alkoholilaki 1102/2017. Helsingissä 28 päivänä joulukuuta 2017.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20171102>

Alkoholilaki 26.7.1968/459.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1968/19680459>

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi alkoholi- ja alkoholijuomaverosta annetun lain liitteen muuttamisesta 2017.HE 169/2017 vp

Laki keskioluesta 462/1968.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1968/19680462>

Pöytäkirja PTK 89/2017 vp, s. 1-82

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_89+2017.pdf

Pöytäkirja PTK 140/2017 vp, s. 1-77

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_140+2017.pdf

Pöytäkirja PDF ptk_1968, Helsinki 1968. s. 553-575 ja 647-678

www.avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1968_i_600?language=suomi

Tutkimuskirjallisuus

Alavaikko, Mika: Alkoholihallinnon muutos vuonna 1995 ja sen vaikutusten arviointi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Selvityksiä 2000:6.

Alkoholikomitean mietintö. Komiteanmietintö 1978:33. Helsinki 1978.

Alkoholilain kokonaisuudistus Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017.

<https://stm.fi/alkoholilain-kokonaisuudistus>

Apo, Satu: Viinan voima. Näkökulmia suomalaiseen kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki 2001.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi: Pohjimmaisat asuntomarkkinat. Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. Sosiaaliturvan keskusliitto. Helsinki 1991.

Jokinen, Arja: Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, 83 Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino. Tampere 1999, s. 37 – 53.

Julkunen, Raija: Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Stakes. Helsinki 2006.

Kovanen, Pauliina: Intressikamppailua alkoholikentällä: karaokekysymyksen yhteiskunnalliset diskurssit. Pro gradu -tutkielma Yhteiskuntapolitiikka Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto 2008.

Kuusi, Hanna: Viinistä vapautta: alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa. SKS. Helsinki 2003.

Mustonen, Heli, Metso, Leena & Mäkelä, Pia: Milloin suomalaiset juovat? Teoksessa Mäkelä, Pia & al. (toim.) *Suomi juo. Suomalaisen alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968-2008*. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Yliopistopaino. Helsinki 2010.

Mäkelä, Pia, Mustonen, Heli, Huhtanen, Petri. Miten Suomi juo? Alkoholinkäyttötapojen muutokset 1968-2008. Teoksessa Mäkelä, Pia & al. (toim.) *Suomi juo. Suomalaisen alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968-2008*. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki 2010.

Peltonen, Matti: Kerta kiellon päälle. Suomalainen kielto lakimäärä vuodelta 1733 juopumusasetuksesta kielto lain kumoamiseen 1932. Hanki ja jää. Tammi. Hämeenlinna 1997.

Piispa, Matti: Valistus, holhoaminen, suojeleminen. Tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mielipidemastosta. Tampereen yliopisto, Acta Universitatis Tamperensis. Vammala 1997.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne: Kurssi kohti diskurssia. Vastapaino. Tampere 2009.

Raitasalo, Kirsimarja & al. (edit.): What is going on in underage drinking? Reflections on Finnish European school survey project on alcohol and other drugs data 1999–2015. *Drug and Alcohol Review*. 2018.

Sulkunen, Irma: Raittius kansalaisuskontona: raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. SHS. Helsinki 1986.

Sulkunen, Pekka & al. (edit.): Broken spirits: power and ideas in Nordicalcohol control. Nordic Council of Alcohol and Drug Research. Helsinki 2000.

Suoninen, Eero. 1999. Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja & al. (toim.): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino 1999, s. 17 – 36.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos: Päihdetilastollinen vuosikirja 2016. Alkoholi ja huumeet. Juvenes Print. Suomen yliopistopaino Oy 2017.

Törrönen, Jukka: Juomisen vapaus ja vastuu. Sosiosemioottinen analyysi alkoholipoliittisesta liberalismista maallikkoajattelussa. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia. No. 234. 1999.

Törrönen, Jukka (toim.): Valvontaa ja vastuuta: päihteet ja julkisen tilan moraalisaätely. Gaudeamus. Helsinki 2004.

Österlund, Anna- Mari: Purkautuvat normit: Suomalainen alkoholikulttuuri ja alkoholipolitiikka 2010-luvulla. Tampereen yliopisto Yhteiskuntatieteiden tiedekunta Pro gradu –tutkielma. Sosiaalipolitiikka. Pori 2017.